

Specijalni izvještaj
o stanju zaštite majke i materinstva
na području Federacije BiH

Misija OSCE-a u BiH je podržala štampanje ovog izvještaja. Svako gledište, izjava ili mišljenje, izraženo u ovoj publikaciji, a za koje nije izričito naznačeno da potječe iz Misije OSCE-a u BiH, ne odražava nužno zvaničnu politiku Misije OSCE-a u BiH.

SADRŽAJ

I	UVOD	5
II	PREGLED MEĐUNARODNIH INSTRUMENATA ZA LJUDSKA PRAVA.....	6
	2.1. Ključni dokumenti koji utvrđuju prava iz oblasti zaštite materinstva – Ujedinjeni narodi.....	6
	2.2. Ključni dokumenti koji utvrđuju prava iz oblasti zaštite materinstva – Međunarodna organizacija rada	8
	2.3. Ključni dokumenti koji utvrđuju prava iz oblasti zaštite materinstva – Vijeće Evrope.....	9
	2.4. Ključni dokumenti koji utvrđuju prava iz oblasti zaštite materinstva – Evropska unija	10
III	STANDARDI LJUDSKIH PRAVA KADA JE U PITANJU ZAŠTITA MAJKE I MATERINSTVA.....	12
IV	DOMAĆE ZAKONODAVSTVO	16
	4.1. Ustavne garancije	16
	4.2. Opći propisi Bosne i Hercegovine u oblasti ravnopravnosti i zabrane diskriminacije.....	17
	4.3. Propisi koji uređuju zaštitu majke i materinstva na području Federacije BiH.....	18
	4.3.1. Historijski kontekst	18
	4.3.2. Uvod	18
	4.3.3. Zakon o radu.....	19
	4.3.4. Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite žrtava rata i zaštite porodica sa djecom Federacije BiH i odgovarajući kantonalni propisi	21
	4.3.5. Stanje u kantonima Federacije BiH.....	21
	a) Tuzlanski kanton.....	22
	b) Hercegovačko-neretvanski kanton.....	24
	c) Bosansko-podrinjski kanton.....	25
	d) Srednjobosanski kanton.....	27
	e) Unsko-sanski kanton.....	29
	f) Kanton Sarajevo	30
	g) Posavski kanton.....	32
	h) Zeničko-dobojski kanton.....	33
	i) Zapadnohercegovački kanton	35
	j) Kanton 10.....	37
	4.3.6. Zapažanja Institucije ombudsmana na stanje u kantonima Federacije BiH	38
	PREPORUKE	43

I UVOD

Institucija ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine je, u 2014. godini, na Inicijativu Zastupničkog doma Parlamenta Federacije BiH, broj: 01-02-507/14 od 30. aprila 2014. godine, pristupila izradi Specijalnog izvještaja o stanju zaštite majke i materinstva, za potrebe Vlade i Parlamenta Federacije BiH.

Navedenom Inicijativom od Institucije je zahtijevana izrada stanja materinske zaštite, specifično finansijskog aspekta porodijskih naknada, sa preporukama o optimalnom rješenju i preporukama za moguća rješenja finansiranja porodijskih naknada i dječijeg doplatka.

Institucija ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Institucija ombudsmana) uspostavljena je 1996. godine, u skladu s Aneksima IV i VI Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, kao nezavisna institucija za promoviranje i zaštitu ljudskih prava. Prema članu 1. Zakona o ombudsmanu za ljudska prava BiH, Institucija ombudsmana je nezavisna institucija, uspostavljena s ciljem promoviranja dobre uprave i vladavine prava i sloboda fizičkih i pravnih osoba, kako je zagantirano Ustavom BiH i međunarodnim sporazumima koji se nalaze u dodatku tog Ustava. Institucija ombudsmana nadgleda aktivnosti institucija BiH, njenih entiteta i Brčko distrikta BiH. Institucija postupa u okviru Ustava, zakona, drugih propisa i općih akata, kao i ratificiranih međunarodnih ugovora i općeprihvaćenih pravila i standarda međunarodnog prava.

Radi potrebe cjelovitog sagledavanja stanja zaštite majke i materinstva, ombudsmani su, u izradi ovog Specijalnog izvještaja, primijenili metodologiju koja je bazirana na analizi usklađenosti pravnog sistema Bosne i Hercegovine sa međunarodnim dokumentima koji uređuju zaštitu majke i materinstva, odnosno prava koja proizilaze iz ove zaštite. U ovom procesu, ombudsmani su se obratili Ministarstvu rada i socijalne politike Federacije BiH i kantonalnim ministarstvima iz oblasti rada i socijalne zaštite, kako bi sagledali pitanje zaštite majke i materinstva iz ugla prakse nadležnih institucija, odnosno, kako bi utvrdili postojanje nedostataka u primjeni postojećih zakonskih rješenja.

Zaštita majke i materinstva je jedna od ključnih obaveza Bosne i Hercegovine kada su u pitanju međunarodni standardi ljudskih prava, a posebno jednaka prava i mogućnosti žena i muškaraca. Na osnovu obaveza koje će biti predstavljene, ombudsmani su, za potrebe ovog Specijalnog izvještaja, definirali osnovne standarde, odnosno obaveze Bosne i Hercegovine kada je u pitanju zaštita majke i materinstva, kako bi ocijenili nivo postignute zaštite na području Federacije BiH, odnosno kantona/županija.

U kreiranju navedenih standarda, ombudsmani su se opredijelili za to da sagledaju stanje zaštite majke i materinstva cjelovito, a ne samo u smislu finansiranja naknada i dječijeg doplatka, s obzirom na to da je to jedan od segmenata prava u ovoj oblasti.

Na osnovu analize i utvrđenih nedostataka, ombudsmani trebaju dati preporuke, sa ciljem otklanjanja uočenih prepreka. Ombudsmani napominju da su preporuke, koje ova Institucija izdaje, bazirane isključivo na obavezama Bosne i Hercegovine preuzetim iz međunarodnih standarda u oblasti ljudskih prava, bez namjere da predlažu rješenja koja nisu u skladu sa trenutnim ustavnim uređenjem Bosne i Hercegovine. Međutim, ova Institucija će razmatrati i one slučajeve kada ustavno uređenje Bosne i Hercegovine stvara dodatne prepreke za majke, odnosno roditelje u pristupu zagantiranim ljudskim pravima, te će izdati preporuke za otklanjanje i tih prepreka.

II PREGLED MEĐUNARODNIH INSTRUMENATA ZA LJUDSKA PRAVA

Brojni međunarodni dokumenti definiraju obaveze u pogledu zaštite majke i materinstva. Ombudsmani smatraju da je neophodno pružiti pregled ključnih međunarodnih sporazuma koje je Bosna i Hercegovina potpisala i ratificirala, a od kojih neki imaju i ustavni karakter u skladu sa važećim ustavima u BiH.

Zaštita materinstva je temeljno ljudsko pravo, koje je zagantirano svim ključnim univerzalnim dokumentima u oblasti ljudskih prava. Zaštita majke i materinstva bazirana je na principu ravnopravnosti muškaraca i žena, koja je definirana Općom deklaracijom o ljudskim pravima, odnosno principom da su svi ljudi pred zakonom jednaki i imaju pravo na jednaku zaštitu zakona, bez ikakve diskriminacije. U skladu s Općom deklaracijom, sva prava koja su zagantirana međunarodnim sporazumima, zagantirana su bez diskriminacije na osnovu spola, i sa ciljem postizanja ravnopravnosti žena i muškaraca.

Međunarodni standardi prepoznaju potrebu da se osigura:

- Zaštita žena za vrijeme trudnoće;
- Zaštita žena neposredno prije poroda;
- Zaštita majke i djeteta neposredno nakon poroda;
- Usaglašavanje privatnog i profesionalnog života roditelja u prvim godinama života djeteta.

Propuštanje osiguravanja nekog od prava iz oblasti zaštite majke i materinstva predstavlja diskriminaciju žena na osnovu spola. Diskriminacija na osnovu spola utvrđena je svim međunarodnim dokumentima u oblasti ljudskih prava i ombudsmani će, u prikazu navedenih dokumenata, istaknuti i ove odredbe.

Pored međunarodnih sporazuma, kojih je Bosna i Hercegovina potpisnica, bit će ponuđen prikaz obaveza Bosne i Hercegovine u skladu sa dokumentima Evropske unije, zbog opredjeljenja za evropske integracije i potrebe usklađivanja zakonodavstva sa pravnom stečevinom EU.

2.1. Ključni dokumenti koji utvrđuju prava iz oblasti zaštite materinstva – Ujedinjeni narodi

Općom deklaracijom o ljudskim pravima propisano je da su svi ljudi pred zakonom jednaki i imaju pravo na jednaku zaštitu, bez ikakve diskriminacije. Također, utvrđeno je da svi imaju pravo na jednaku zaštitu od bilo kakve diskriminacije kojom se krši ova Deklaracija, ali i zaštitu od svakog poticanja na takvu diskriminaciju.¹ Osim toga, propisano je da majka i dijete imaju pravo na posebnu brigu i pomoć, te sva djeca, bilo da su rođena u braku ili izvan njega, uživaju istu socijalnu zaštitu.²

1 Član 7.

2 Član 25. stav 2.

Međunarodni sporazum o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima također propisuje garanciju ostvarivanja prava, bez ikakve diskriminacije zasnovane na rasi, boji, spolu, jeziku, političkom ili kakvom drugom mišljenju, nacionalnom ili socijalnom porijeklu, imovinskom stanju, statusu po rođenju ili kakvoj drugoj okolnosti. Obaveza država članica je osiguranje jednakih prava muškarcima i ženama da uživaju sva ekonomska, socijalna i kulturna prava, koja su u ovom Sporazumu nabrojana.

Isti dokument obavezuje države članice na pružanje posebne zaštite majkama za razumno vrijeme prije i poslije rođenja djece, a zaposlene majke treba da uživaju, za vrijeme ovog perioda, plaćeno odsustvo, ili odsustvo uz odgovarajuća davanja iz socijalnog osiguranja.³

Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena⁴ definira izraz „diskriminacija žena” kao svaku razliku, isključenje ili ograničenje u pogledu spola, što ima za posljedicu ili cilj da ugrozi ili onemogući priznanje, ostvarenje ili uživanje prava od strane žena, ljudskih prava i temeljnih sloboda na političkom, ekonomskom, društvenom, kulturnom, građanskom ili drugom polju, bez obzira na njihovo bračno stanje, na osnovu ravnopravnosti muškaraca i žena.⁵ Zatim, ističe da države članice poduzimaju u svim oblastima, posebno političkoj, društvenoj, ekonomskoj i kulturnoj oblasti, sve prikladne mjere, uključujući zakonodavne, da bi osigurale potpun razvoj i napredak žena, kako bi im se garantiralo ostvarivanje i uživanje prava čovjeka i temeljnih sloboda, ravnopravno s muškarcima.⁶

Konvencijom se određuje da su, radi sprečavanja diskriminacije žena zbog stupanja u brak ili materinstva, kao i radi osiguravanja njihovog stvarnog prava na rad, države članice dužne poduzimati odgovarajuće mjere, te taksativno nabraja sljedeće:

- a) Zabrane, pod prijetnjom poduzimanja sankcija, davanja otkaza zbog trudnoće ili porodiljskog odsustva i diskriminacije prilikom otpuštanja s posla zbog bračnog statusa;
- b) Uvođenje plaćenog porodiljskog odsustva ili sličnih socijalnih beneficija, bez gubljenja prava na ranije radno mjesto, primanja po osnovu staža i socijalna primanja;
- c) Poticanje osiguranja potrebnih pomoćnih društvenih službi, kako bi se roditeljima omogućilo da usklade porodične obaveze s obavezama na radnom mjestu i učešćem u društvenom životu, posebno poticanjem osnivanja i razvoja mreže ustanova za brigu o djeci;
- d) Osiguranje posebne zaštite žene za vrijeme trudnoće na onim radnim mjestima za koja je dokazano da su štetna za zdravlje trudnice.⁷

S aspekta prava djeteta, potrebno je spomenuti **Konvenciju o pravima djeteta**, kojom se propisuje da će države potpisnice poštivati i osigurati svakom djetetu prava navedena u ovoj Konvenciji, bez ikakve diskriminacije prema djetetu, njegovim roditeljima ili zakonskim starateljima, u pogledu njihove rase, boje kože, spola, jezika, vjere, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnog, etničkog ili socijalnog porijekla, imovinskog stanja, teškoća u razvoju, porodičnog porijekla ili kakve druge okolnosti.⁸ Konvencija obavezuje države na poduzimanje svih potrebnih mjera za zaštitu djeteta od svih oblika diskriminacije ili kažnjavanja koji polaze od položaja, djelatnosti, izraženog mišljenja ili uvjerenja roditelja, zakonskih staratelja ili članova porodice.⁹

³ Član 10. stav 2.

⁴ Odobrena i predložena za potpis, ratifikaciju i pristupanje Rezolucijom Generalne skupštine Ujedinjenih naroda, broj: 34/180, od 18. decembra 1979. godine. Konvencija je stupila na snagu 3. septembra 1981. godine.

⁵ Član 1.

⁶ Član 3.

⁷ Član 11. stav 2.

⁸ Član 2. stav 1.

⁹ Član 2. stav 2.

2.2. Ključni dokumenti koji utvrđuju prava iz oblasti zaštite materinstva – Međunarodna organizacija rada

Konvencijom o zaštiti materinstva iz 2000. godine, broj: 183, propisuje se da će svaka članica usvojiti odgovarajuće mjere, kako bi osigurala da materinstvo ne bude izvor diskriminacije u oblasti radnih odnosa, uključujući i mogućnost zapošljavanja.

Konvencijom se propisuje da, po prezentaciji liječničke potvrde ili druge odgovarajuće potvrde po odredbama nacionalnog zakona i prakse, na kojoj je naveden predviđeni datum rođenja djeteta, žena, na koju se ova Konvencija odnosi, ima pravo na period porođiljskog bolovanja od najmanje 14 sedmica.¹⁰ U nastavku teksta citiran je član 6. Konvencije, koji govori o doprinosima:

1. *Moraju se osigurati doprinosi u gotovini, u skladu s nacionalnim zakonima i praksom, ili na bilo koji drugi način dosljedan s nacionalnom praksom, ženama koje su odsutne s posla, iz člana 4. ili 5.*
2. *Doprinosi u gotovini moraju biti na nivou kojim se osigurava da žena može izdržavati sebe i svoje dijete u prikladnim uvjetima za zdravlje i s odgovarajućim životnim standardom.*
3. *Tamo gdje su, po nacionalnim zakonima i praksi, doprinosi u gotovini u odnosu na odsustvo iz člana 4. bazirani na prethodnim primanjima, iznos takvih doprinosa ne smije biti manji od dvije trećine prethodnih primanja žene ili onih takvih primanja koja se uzimaju u obzir u svrhu obračuna doprinosa.*
4. *Tamo gdje se, po nacionalnim zakonima i praksi, koriste druge metode za utvrđivanje doprinosa u gotovini u odnosu na odsustvo iz člana 4., iznos takvih doprinosa mora biti uporediv s iznosom koji u prosjeku rezultira iz primjene prethodnog paragrafa.*
5. *Svaka članica mora osigurati da se uvjeti za podobnost za doprinose u gotovini mogu ispuniti od strane većine žena na koje se ova Konvencija odnosi.*
6. *Tamo gdje žena ne ispunjava uvjete podobnosti za doprinose u gotovini po nacionalnim zakonima i propisima, ili na bilo koji drugi način dosljedan s nacionalnom praksom, ona ima pravo na adekvatne doprinose iz fondova socijalne pomoći, ovisno o testu imovnog stanja potrebnog za takvu pomoć.*
7. *Medicinski doprinos mora se osigurati za ženu i njeno dijete u skladu s nacionalnim zakonima i propisima, ili na bilo koji drugi način dosljedan s nacionalnom praksom. Medicinski doprinos uključuje prenatalnu, porođiljsku i postnatalnu njegu, kao i njegu pri hospitalizaciji, po potrebi.*
8. *U cilju zaštite stanja žena na tržištu rada, doprinosi u odnosu na odsustvo iz člana 4. i 5. moraju se pružati putem obaveznih fondova socijalnog osiguranja ili javnih fondova, ili na način određen nacionalnim zakonima i praksom. Poslodavac nije pojedinačno odgovoran za direktne troškove bilo kojeg takvog novčanog doprinosa ženi koju on zapošljava, bez posebnog pristanka tog poslodavca, osim tamo gdje:*
 - (a) *je to predviđeno u nacionalnim zakonima i praksi u državi članici prije datuma usvajanja ove Konvencije od strane Međunarodne konferencije rada; ili*
 - (b) *je to naknadno dogovoreno na nacionalnom nivou između vlade i predstavničkih organizacija poslodavaca i radnika.*

Konvencijom se propisuje da je protuzakonito prekidanje zaposlenja ženi u toku trudnoće, odsustva ili tokom perioda nakon njenog povratka na posao, koji se utvrđuje nacionalnim zakonima i propisima. Pri tome se navodi da teret dokazivanja, da razlozi za otpuštanje nisu

¹⁰ Član 4. stav 1.

vezani za trudnoću ili rođenje djeteta i njegove posljedice i njegu djeteta, leži na poslodavcu.¹¹ Ženi se garantira pravo na povratak na istu poziciju ili ekvivalentnu poziciju, s plaćom po istoj stopi na kraju njenog porodiljskog bolovanja.¹²

Konvencija obavezuje članice na usvajanje odgovarajućih mjera, u cilju osiguranja da materinstvo ne predstavlja izvor diskriminacije u zapošljavanju,¹³ a te mjere moraju uključivati zabranu od traženja testa trudnoće ili potvrde o obavljenom testu kada se žena prijavljuje za posao, osim ako se tako zahtijeva po nacionalnim zakonima ili propisima u odnosu na posao koji je: zabranjen ili ograničen trudnim, ili ženama koje imaju bebe, po nacionalnim zakonima ili propisima; ili tamo gdje postoji prepoznat ili značajan rizik po zdravlje žene i djeteta.¹⁴

2.3. Ključni dokumenti koji utvrđuju prava iz oblasti zaštite materinstva – Vijeće Evrope

Evropska konvencija o ljudskim pravima i temeljnim slobodama u članu 14. propisuje da se uživanje prava i sloboda, predviđenih u ovoj Konvenciji, osigurava bez diskriminacije po bilo kojem osnovu, kao što su spol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, veza s nekom nacionalnom manjinom, imovinsko stanje, status po rođenju ili drugi status.

Protokolom broj: 12 Evropske konvencije o ljudskim pravima i temeljnim slobodama propisuje se opća zabrana diskriminacije, i navodi: „Svako pravo koje zakon predviđa ostvarivat će se bez diskriminacije po bilo kojem osnovu, kao naprimjer, spolu, rasi, boji kože, jeziku, vjeroispovijesti, političkom ili drugom uvjerenju, nacionalnom ili društvenom porijeklu, povezanosti s nacionalnom manjinom, imovinskom stanju, statusu po rođenju ili drugom statusu.”

Evropska socijalna povelja (revidirana) utvrđuje pravo zaposlenih žena na porodiljsku zaštitu, a sa ciljem osiguranja efikasnog korištenja ovog prava, države potpisnice preuzimaju obavezu da:

1. predvide, bilo preko plaćenog odsustva ili preko adekvatnih naknada socijalne zaštite iz javnih fondova, da zaposlene žene mogu uzeti dopust prije i nakon poroda, u ukupnom trajanju od najmanje četrnaest sedmica;
2. smatra nezakonitim da poslodavac da ženi otkaz tokom vremena od kada obavijesti poslodavca da je trudna, do kraja porodiljskog odsustva, ili da joj da otkaz tako da otkazni rok ističe tokom tog perioda;
3. osigura da majke koje doje svoju djecu, imaju dovoljno slobodnog vremena za ove svrhe;
4. regulira rad noću trudnih žena, žena koje su nedavno rodile, i žena koje doje djecu;
5. zabrani zapošljavanje trudnica, žena koje su nedavno rodile ili koje doje djecu na rudarskim poslovima pod zemljom, i svim drugim poslovima koji su nepogodni zbog njihove opasne, nezdrave ili naporene prirode, i poduzme odgovarajuće mjere da se zaštite prava ovih žena na zapošljavanje.¹⁵

11 Član 8. stav 1.

12 Član 8. stav 2.

13 Član 9. stav 1.

14 Član 9. stav 2.

15 Član 8.

2.4. Ključni dokumenti koji utvrđuju prava iz oblasti zaštite materinstva – Evropska unija

Poveljom o osnovnim pravima Evropske unije definirano je da, u cilju usklađivanja porodičnog i profesionalnog života, svako ima pravo na zaštitu od otkaza sa posla iz razloga koji su u vezi sa materinstvom i pravo na plaćeno porodiljsko odsustvo i roditeljsko odsustvo nakon rođenja ili usvojenja djeteta.¹⁶

Član 34. Povelje određuje da Unija priznaje i poštuje pravo na naknade iz oblasti socijalne zaštite i socijalne službe koje pružaju zaštitu u slučajevima materinstva, bolesti, nesreće na radu, ovisnosti ili starosti, kao i u slučaju gubitka zaposlenja, u skladu sa pravilima utvrđenim pravom Unije i nacionalnim zakonodavstvom i praksom. Svako ko u Uniji ima zakonito prebivalište ili zakonito mijenja prebivalište, ima pravo na naknade iz oblasti socijalne zaštite i socijalne pogodnosti, u skladu sa pravom Unije i nacionalnim zakonodavstvom i praksom. Radi borbe protiv socijalne isključenosti i siromaštva, Unija priznaje i poštuje pravo na socijalnu pomoć i pomoć za stanovanje, kako bi osigurala dostojnu egzistenciju svima koji nemaju dovoljno sredstava, u skladu sa pravilima utvrđenim pravom Unije i nacionalnim zakonodavstvom i praksom.

Direktiva Vijeća broj: 92/85/EEZ, od 19. oktobra 1992. godine, o uvođenju mjera za poticanje poboljšanja sigurnosti i zdravlja na radu trudnih radnica, te radnica koje su nedavno rodile ili doje dijete,¹⁷ određuje da države članice poduzimaju potrebne mjere, kako bi radnicama osigurale pravo na neprekidan porodiljski dopust od najmanje 14 sedmica, raspoređenih prije i/ili nakon poroda, u skladu s nacionalnim zakonodavstvom i/ili praksom. Porodiljski dopust mora uključivati obavezni porodiljski dopust od najmanje dvije sedmice, raspoređene prije i/ili nakon poroda, u skladu s nacionalnim zakonodavstvom i/ili praksom, na plaćenu odsutnost s posla, kako bi obavile trudničke preglede, ako takvi pregledi moraju biti obavljani u radno vrijeme.¹⁸

Kako bi se radnicama zagarantiralo korištenje prava na sigurnost i zaštitu zdravlja, Direktivom se propisuje da:

- 1. Države članice poduzimaju potrebne mjere, kako bi zabranile otpuštanje radnica u smislu člana 2., tokom perioda od početka njihove trudnoće do kraja porodiljskog dopusta iz člana 8. stav 1., osim u izvanrednim slučajevima nevezanim za njihovo stanje, koje dopušta nacionalno zakonodavstvo i/ili praksa, pri čemu, prema potrebi, svoj pristanak mora dati nadležno tijelo;*
- 2. Ako radnica, u smislu člana 2., bude otpuštena tokom perioda iz tačke 1., poslodavac mora pismeno navesti dokazano opravdane razloge za njeno otpuštanje;*
- 3. Države članice poduzimaju potrebne mjere kako bi zaštitile radnice, u smislu člana 2., od posljedica otpuštanja koje je nezakonito, na temelju tačke 1.¹⁹*

U cilju osiguranja prava na sigurnost i zaštitu zdravlja, Direktivom se također propisuje da:

- 1. U slučajevima iz članova 5., 6. i 7., u skladu s nacionalnim zakonodavstvom i/ili nacionalnom praksom, moraju biti osigurana prava radnica u smislu člana 2., vezana za ugovor o radu, uključujući redovnu isplatu plaća i/ili pravo na odgovarajući doplatak;*

¹⁶ Član 33.

¹⁷ Deseta pojedinačna direktiva u smislu člana 16. stav 1. Direktiva broj: 89/391/EEZ.

¹⁸ Član 8.

¹⁹ Član 10.

2. U slučaju iz člana 8., mora se osigurati sljedeće:
 - a) sva prava vezana za ugovor o radu radnica u smislu člana 2., osim onih na koje se odnosi sljedeća tačka (b);
 - b) redovna isplata plaća i/ili pravo na odgovarajući doplatak radnicama, u smislu člana 2.;
3. Doplatak iz tačke 2. podtačke (b) smatra se odgovarajućim, ako garantira dohodak najmanje jednak onom koji bi dotična radnica dobivala u slučaju prekida radne aktivnosti zbog zdravstvenih razloga, podložno eventualnoj gornjoj granici, utvrđenoj nacionalnim zakonodavstvom;
4. Države članice mogu dotičnim radnicama isplatu plaća ili doplatka iz tačke 1. i tačke 2. podtačke (b) uvjetovati ispunjenjem uvjeta utvrđenih nacionalnim zakonodavstvom. Ti uvjeti ne smiju ni u kojem slučaju propisivati da, neposredno prije očekivanog datuma poroda, radnica mora biti zaposlena duže od 12 mjeseci.²⁰

Rezolucijom Vijeća ministara o zaposlenju i socijalnoj politici, sa sastanka održanog u Vijeću, 26. juna 2000. godine, o temi: uravnoteženo učešće žena i muškaraca u porodičnom i radnom životu (2000/C 218/02) utvrđuje se „ispitivanje djelokruga određenih pravnih sistema, kako bi se priznalo individualno i nedjeljivo pravo zaposlenih muškaraca na porodijski dopust nakon rođenja ili usvajanja djeteta, zadržavajući pri tome pravo iz radnog odnosa da (porodijski dopust) bude započet u isto vrijeme kada majka započne porodijski dopust, bez obzira na dužinu porodijskog i roditeljskog dopusta.”

20 Član 11.

III STANDARDI LJUDSKIH PRAVA KADA JE U PITANJU ZAŠTITA MAJKE I MATERINSTVA

3.1. Uvod

Analizom prezentiranih međunarodnih standarda, izvode se obaveze Bosne i Hercegovine u oblasti zaštite majke i materinstva, uređene u ovisnosti o međunarodnoj organizaciji koja je donijela određeni dokument.

Obaveze utvrđuju sljedeće elemente prava u domenu zaštite majke i materinstva:

- Obuhvat pravom
- Uvjeti za ostvarivanje prava
- Porodiljsko odsustvo za majke
- Roditeljsko odsustvo za očeve
- Odsustvo prije poroda iz medicinskih razloga
- Naknada za vrijeme trajanja porodiljskog / roditeljskog odsustva za zaposlene
- Naknada za vrijeme trajanja porodiljskog / roditeljskog odsustva za nezaposlene
- Zaštita radnog mjesta i zabrana diskriminacije
- Zdravstvena zaštita na radu
- Zaštita majki koje doje

Prikaz navedenih elemenata će biti korišten kao osnova, i bit će sagledan u totalitetu prava koja proizilaze iz zaštite majke i materinstva, s obzirom na to da ljudska prava, koja proizilaze iz dokumenata Ujedinjenih naroda, Međunarodne organizacije rada i Vijeća Evrope, predstavljaju obaveze Bosne i Hercegovine. Standardi Evropske unije će biti posebno istaknuti, s obzirom na to da oni još uvijek ne predstavljaju obavezu BiH, ali predstavljaju pravac razvoja pravnog sistema BiH u kontekstu evropskih integracija.

3.2. Obuhvat pravom

Navedenim dokumentima regulirana je posebna zaštita majkama za razumno vrijeme, prije i poslije rođenja djece. Ovim dokumentima definirane su dvije grupe majki: majke koje su zaposlene, i nezaposlene majke, te se prema njima različito uređuju prava.

Zaposlene majke, općenito, svoja prava ostvaraju iz činjenice da su u radnom odnosu i prava koja njima pripadaju su uglavnom prava iz radnog odnosa, a nezaposlene majke svoja prava ostvaruju iz sistema socijalne pomoći.

3.3. Uvjeti za ostvarivanje prava

Niti jedan od dokumenata, kojih je Bosna i Hercegovina potpisnica, ne definira posebne uvjete za ostvarivanje prava, već je ovo pitanje ostavljeno državama da urede u skladu sa svojim pravnim okvirom, ekonomskim mogućnostima i društvenim potrebama. Ipak, treba naglasiti da je osnovni uvjet za većinu prava, uvjet zaposlenosti, i uvjet nezaposlenosti za socijalnu pomoć. Direktiva Evropske unije prihvata izuzetak u kontekstu vremenskog ograničenja, odnosno dužine zaposlenja, za pristup naknadi za vrijeme trajanja porodiljskog odsustva, a koja ne smije biti duža od 12 mjeseci.

Osnovni uvjet za većinu prava je uvjet zaposlenosti, i uvjet nezaposlenosti za socijalnu pomoć.

3.4. Porodiljsko odsustvo za majke

Vrlo je bitno naglasiti da međunarodni dokumenti u oblasti ljudskih prava razlikuju pojam porodiljskog odsustva od pojma roditeljskog odsustva. Tradicionalno, porodiljsko odsustvo je zagantirano majkama prije i/ili nakon poroda, i odnosi se na vrijeme koje je potrebno za oporavak majke i djeteta nakon poroda. U kontekstu ljudskih prava, ovo pravo mora biti zagantirano za sve zaposlene majke. Dokumenti Ujedinjenih naroda govore o potrebi osiguravanja razumnog vremena poslije rođenja djece, dok standardi Međunarodne organizacije rada, Vijeća Evrope i Evropske unije utvrđuju standard od 14 sedmica.

Pravo na porodiljsko odsustvo mora biti zagantirano za sve zaposlene majke.

3.5. Roditeljsko odsustvo za očeve

Ne postoji jasan međunarodni standard koji utvrđuje obavezu utvrđivanja roditeljskog odsustva za oba roditelja. Međutim, razvoj prava u ovoj oblasti, a posebno na nivou Međunarodne organizacije rada i Evropske unije, usmjerava se na potrebu uvođenja roditeljskog odsustva za oba roditelja podjednako. Postoje različiti modeli uređenja roditeljskog odsustva, kao prava koje pripada oboma roditelja, i zbog toga je prenosivo (odnosno, oba roditelja ga, u skladu sa dogovorom, mogu koristiti), ili kao neprenosivog prava majke i oca.

Razvoj prava usmjerava se na potrebu uvođenja roditeljskog odsustva za oba roditelja podjednako.

3.6. Odsustvo prije poroda iz medicinskih razloga

U kontekstu zaštite zdravlja majke i zdravlja i razvoja djeteta, osigurava se prenatalni period korištenja porodiljskog odsustva. Korištenje ovog prava uvjetovano je nalazom nadležne zdravstvene ustanove o potrebi korištenja prenatalnog odsustva. U pravilu, prenatalno odsustvo se računa u ukupno porodiljsko, odnosno roditeljsko odsustvo.

Obavezno je osiguranje prenatalnog perioda korištenja porodiljskog odsustva.

3.7. Naknada za vrijeme trajanja porodijskog / roditeljskog odsustva za zaposlene

U skladu sa navedenim standardima, zaposlene majke treba da uživaju, za vrijeme ovog perioda, plaćeno odsustvo, ili odsustvo uz odgovarajuća davanja iz socijalnog osiguranja. Dokumenti Međunarodne organizacije rada i Evropske unije utvrđuju dva standarda za visinu naknade.

Zaposlene majke treba da uživaju plaćeno odsustvo, ili odsustvo uz odgovarajuća davanja iz socijalnog osiguranja.

Konvencija o zaštiti materinstva, iz 2000. godine, broj: 183 Međunarodne organizacije rada, definiše da nivo naknade ne može biti niži od dvije trećine prethodnih primanja žene, ili onih primanja koja se uzimaju u obzir u svrhu obračuna doprinosa.

Direktivom Vijeća broj: 92/85/EEZ utvrđuje se potreba ili redovna isplata plaća i/ili pravo na odgovarajući doplatak. Ukoliko se države članice opredijele za doplatak, on će se smatrati odgovarajućim, ako garantira dohodak najmanje jednak onome koji bi dotična radnica dobivala u slučaju prekida radne aktivnosti zbog zdravstvenih razloga.

3.8. Naknada za vrijeme trajanja porodijskog / roditeljskog odsustva za nezaposlene

Prava nezaposlenih majki regulirana su odredbama koje se tiču socijalne pomoći i zaštite, i u pravilu su vezana za podršku i socijalnu pomoć, koja je adekvatna za neometan oporavak majke i razvoj djeteta u odnosu na njihove stvarne potrebe. Ovo pravo pripada i zaposlenim majkama koje ne ispunjavaju neke specifične uvjete za naknadu (ukoliko takvi uvjeti postoje).

Prava nezaposlenih majki regulirana su odredbama koje se tiču socijalne pomoći i zaštite, i u pravilu su vezana za podršku i socijalnu pomoć.

3.9. Zaštita radnog mjesta i zabrana diskriminacije

U kontekstu zaštite radnog mjesta i zabrane diskriminacije, utvrđene su obaveze reguliranja zabrane davanja otkaza zbog trudnoće ili porodijskog odsustva, kao i diskriminacije prilikom otpuštanja s posla zbog bračnog statusa. Poslodavcima je također zabranjeno da daju otkaz ženi za vrijeme korištenja porodijskog odsustva, odnosno da otkazni rok ističe tokom tog perioda. Ženi se također garantira pravo na povratak na istu poziciju, ili ekvivalentnu poziciju, s plaćom po istoj stopi na kraju njenog odsustva.

Obaveza reguliranja zabrane davanja otkaza zbog trudnoće ili porodijskog odsustva, kao i diskriminacije prilikom otpuštanja s posla zbog bračnog statusa.

3.10. Zdravstvena zaštita na radu

Standardi također prepoznaju činjenicu da je ženama za vrijeme trudnoće, odnosno za vrijeme dojenja, potrebna posebna zdravstvena zaštita na radu. Njima se obavezuju države članice da donesu mjere u cilju osiguravanja da

Ženama je, za vrijeme trudnoće, odnosno za vrijeme dojenja, potrebna posebna zdravstvena zaštita.

trudne žene ili dojilje nisu u obavezi obavljati rad koji je, od strane nadležnog organa, utvrđen kao štetan po zdravlje majke ili djeteta, ili gdje je procjenom utvrđeno da postoji značajan rizik po zdravlje majke ili njenog djeteta. Neke oblasti su posebno regulirane, kao što je to: rad noću trudnih žena, žena koje su nedavno rodile, i žena koje doje djecu, te zabrana zapošljavanja trudnica, žena koje su nedavno rodile ili koje doje djecu, na rudarskim poslovima pod zemljom.

3.11. Zaštita majki koje doje

Konačno, prepoznata je potreba utvrđivanja prava na jednu ili više dnevnih pauza, ili dnevno smanjenje radnih sati radi dojenja djeteta, odnosno, dovoljno slobodnog vremena u ove svrhe.

Potreba utvrđivanja prava na jednu ili više dnevnih pauza, ili dnevno smanjenje radnih sati radi dojenja djeteta.

IV DOMAĆE ZAKONODAVSTVO

Pravni sistem Bosne i Hercegovine bit će analiziran iz ugla ustavnih odredbi i općih pravnih propisa koji reguliraju pitanje prava iz oblasti zaštite majke i materinstva i diskriminacije na osnovu spola, te iz ugla pravnih propisa koji specifično uređuju ova pitanja.

Osnovni pristup u analizi pravnih propisa koji uređuju ovo pitanje je pristup koji je baziran na analizi usaglašenosti s utvrđenim standardima u oblasti ljudskih prava, kako bi se utvrdili nedostaci, odnosno oblasti u kojima Bosna i Hercegovina ne osigurava poštivanje i ostvarivanje ljudskih prava zagwarantiranih analiziranim međunarodnim dokumentima, odnosno odredbama Ustava Bosne i Hercegovine, Ustava Federacije BiH i ustava kantona.

4.1. Ustavne garancije

Ustavom Bosne i Hercegovine jasno je definirano da će Bosna i Hercegovina i oba entiteta osigurati najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava i temeljnih sloboda i da je uživanje prava i sloboda, predviđenih u Ustavu ili u međunarodnim sporazumima navedenim u Aneksu I Ustava, osigurano svim osobama u Bosni i Hercegovini, bez diskriminacije po bilo kojem osnovu, kao što je: spol, rasa, boja kože, jezik, vjera, političko i drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, povezanost sa nacionalnom manjinom, imovinsko stanje, status po rođenju ili drugi status.

Aneksom I utvrđeno je da se sljedeći sporazumi o ljudskim pravima, od značaja za ovaj Izvještaj, primjenjuju u Bosni i Hercegovini:

- Međunarodni sporazum o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima;
- Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije prema ženama; i
- Konvencija o pravima djeteta.

Ustavom Federacije Bosne i Hercegovine utvrđeno je da će Federacija BiH osigurati primjenu najvišeg nivoa međunarodno priznatih prava i sloboda, utvrđenih u dokumentima navedenim u Aneksu ovog Ustava.

Sve osobe na teritoriju Federacije BiH uživaju prava na jednakost pred zakonom i zabranu svake diskriminacije zasnovane na rasi, boji kože, spolu, jeziku, religiji ili vjerovanju, političkim ili drugim uvjerenjima, nacionalnom ili socijalnom porijeklu. Od važnosti za ovaj Izvještaj, također, utvrđena su prava na zaštitu porodica i djece i na socijalnu zaštitu.

Utvrđena je i obaveza svih sudova, organa uprave, institucija koje vrše javne ovlasti, kao i drugih organa federalne vlasti, da primjenjuju i poštuju prava i slobode predviđene u aktima navedenim u Aneksu.

Aneksom na Ustav Federacije BiH određeno je da sljedeći instrumenti za zaštitu ljudskih prava od značaja za ovaj Izvještaj imaju pravnu snagu ustavnih odredbi:

- Međunarodni sporazum o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima;
- Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije prema ženama;
- Konvencija o pravima djeteta;
- Evropska socijalna povelja iz 1961. godine i dopunski Protokol 1.

Svi **ustavi kantona** sadrže odgovarajući član, koji se odnosi na osiguranje primjene najvišeg nivoa međunarodno priznatih prava i sloboda utvrđenih Ustavom Bosne i Hercegovine, Ustavom Federacije Bosne i Hercegovine i dokumentima navedenim u Aneksu Ustava Federacije BiH.

4.2. Opći propisi Bosne i Hercegovine u oblasti ravnopravnosti i zabrane diskriminacije

a) Zakon o zabrani diskriminacije

Zakon o zabrani diskriminacije²¹ definira diskriminaciju kao svako različito postupanje, uključujući svako isključivanje, ograničavanje ili davanje prednosti, utemeljeno na stvarnim ili pretpostavljenim osnovama prema bilo kojoj osobi ili grupi osoba na osnovu njihove (...) spola (...) kao i svaka druga okolnost koja ima za svrhu ili posljedicu da bilo kojoj osobi onemogućiti ili ugrožava priznavanje, uživanje ili ostvarivanje, na ravnopravnoj osnovi, prava i sloboda u svim oblastima javnog života.

Zabrana diskriminacije primjenjuje se na sve javne organe, kao i na sve fizičke ili pravne osobe, i u javnom i u privatnom sektoru, u svim oblastima, a naročito: zaposlenja, (...), socijalne zaštite(...).

b) Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini

Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini²² uređuje, promovira i štiti ravnopravnost spolova, garantira jednake mogućnosti i ravnopravan tretman svih osoba, bez obzira na spol, u javnoj i u privatnoj sferi društva, te uređuje zaštitu od diskriminacije na osnovu spola. Zakonom je jasno propisano da su osobe muškog i ženskog spola ravnopravne, da se puna ravnopravnost spolova garantira u svim oblastima društva, uključujući, ali ne ograničavajući se na oblasti obrazovanja, ekonomije, zapošljavanja i rada, socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti, sportu, kulturi, javnom životu i medijima, bez obzira na bračni status i porodično stanje.

Svi su ravnopravni u procesu zapošljavanja po osnovu spola (član 12.). Zabranjena je diskriminacija na osnovu spola u uživanju svih oblika socijalnih prava utvrđenih važećim zakonima, a posebno u slučajevima: a) podnošenja zahtjeva za ostvarivanje bilo kojeg prava iz oblasti socijalne zaštite; b) postupka utvrđivanja i načina korištenja socijalnih prava i utvrđenih beneficija; c) prestanka uživanja utvrđenih prava.

Organi vlasti na državnom i entitetskom nivou, kantonalni organi i organi jedinica lokalne samouprave, pravne osobe sa javnim ovlastima, pravne osobe u većinskom vlasništvu države, u okviru svojih nadležnosti dužni su poduzeti sve odgovarajuće i potrebne mjere, radi provedbe odredbi propisanih ovim Zakonom (član 24).

21 „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine”, broj: 59/05.

22 Zakon o ravnopravnosti spolova - prečišćeni tekst („Službeni glasnik BiH”, broj: 32/10).

4.3. Propisi koji uređuju zaštitu majke i materinstva na području Federacije BiH

4.3.1. Historijski kontekst²³

Prava iz socijalnog osiguranja, između ostalog i prava za slučaj porođaja, za osobe u radnom odnosu i one koje nisu obuhvaćene obaveznim socijalnim osiguranjem, u periodu od 1974. do 1990. godine, uređivao je Zakon na principima uzajamnosti i solidarnosti. Porodilje su prava ostvarivale u okviru samoupravnih interesnih zajednica socijalnog osiguranja, na osnovu doprinosa iz ličnog dohotka i doprinosa i dohotka organizacije udruženog rada.

Za vrijeme porodiljskog odsustva, zaposlena majka je imala pravo na naknadu ličnog dohotka pod uvjetima i visini utvrđenoj zakonom o zdravstvenoj zaštiti (republičkim, odnosno pokrajinskim) i općim aktom, odnosno kolektivnim ugovorom.

Reorganizacijom u oblasti socijalne zaštite, samoupravne interesne zajednice zamijenjene su fondovima zdravstvene zaštite i zdravstvenog osiguranja, pa se sredstva za tu namjenu osiguravaju uglavnom preko fondova.

Zakonom o ukidanju samoupravnih interesnih zajednica, iz novembra 1990. godine, samoupravne interesne zajednice prestale su postojati, pa je za oblast zdravstva formiran društveni fond, a dotadašnji SIZ-ovi postali su jedinice društvenog fonda BiH.

Prava majki u vezi porodiljskog odsustva bila su uređena Zakonom o osnovnim pravima iz radnog odnosa SFRJ, zakonima o radnim odnosima republika i autonomnih pokrajina, a *naknada ličnog dohotka za vrijeme porodiljskog odsustva* zakonima o pravima iz zdravstvenog osiguranja.

Zakonom o osnovnim pravima iz radnog odnosa određivano je da radnica ima pravo na porodiljsko odsustvo u trajanju od najmanje 270 dana (neprekidno), dok republički zakon ili ne određuje ništa o dužini trajanja, pa se primjenjuje odredba saveznog zakona, ili određuje njegovo trajanje.

Po završetku porodiljskog odsustva, majka ili otac djeteta imaju pravo da rade polovinu punog radnog vremena, dok dijete ne navrší godinu dana života. U toku tog vremena roditelj, odnosno druga osoba koja koristi ovo pravo, ostvaruje lični dohodak za polovinu radnog vremena, a za drugu polovinu u kojoj ne radi, ostvaruje pravo na naknadu ličnog dohotka po propisima iz zdravstvenog osiguranja.

Nakon navršetka godine dana života djeteta, majka ima pravo da ne radi, dok dijete ne navrší tri godine života. Za to vrijeme, prava i obaveze koji se stiču po osnovu rada, miruju.

4.3.2. Uvod

Na području Federacije BiH, prava iz oblasti zaštite majke i materinstva uređena su zakonima iz oblasti rada i radnih odnosa i zakonima koji uređuju oblast socijalne zaštite. S obzirom na odredbe Ustava Federacije BiH i podjelu nadležnosti, ombudsmani primjećuju da je u oblasti socijalne zaštite nadležnost podijeljena između Federacije BiH i kantona.

Postupajući po inicijativi Parlamenta Federacije BiH, a imajuću u vidu da kantonalna ministarstva vrše upravne, stručne i druge poslove utvrđene u zakonu u oblasti socijalne politike, ombudsmani su se obratili Ministarstvu rada i socijalne politike Federacije BiH i kantonalnim

²³ BRAJIĆ, Vlajko: Radno pravo: radni odnosi, drugi odnosi rada i socijalno osiguranje / Vlajko Brajić. - 5. izmjenjeno izdanje - Beograd: Savremena administracija, 1991. (Beograd, „Slobodan Jović”). - XXXIX, str. 658.

ministarstvima iz oblasti rada i socijalne zaštite, sa ciljem prikupljanja svih pravno relevantnih informacija. Zatražene su informacije u vezi sa primjenom Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom Federacije BiH sa svim izmjenama i dopunama, kao i drugih kantonalnih zakona i podzakonskih propisa, sa posebnim osvrtom na primjenu zakonodavstva u praksi. Pored toga, zatražene su informacije o isplatama i broju korisnica naknada, te načinu na koji se izdvajaju sredstva za isplatu porodijskih naknada.

4.3.3. Zakon o radu

Zakonom o radu²⁴ utvrđena su prava iz oblasti zaštite majke i materinstva za osobe koje su u radnom odnosu, u skladu s odredbama ovog Zakona. Analizirajući prava u skladu s utvrđenim standardima ljudskih prava, može se zaključiti da ovaj Zakon u velikoj mjeri uvodi navedene standarde u pravni sistem Federacije BiH, kada je u pitanju zaštita zaposlenih osoba.

Poglavljem VI.2. (članovi od 52. do 63.) uređena su prava koja će biti analizirana u odnosu na standarde ljudskih prava u ovoj oblasti.

a) Obuhvat pravom

Ovim Zakonom utvrđena su prava iz oblasti zaštite majke i materinstva, isključivo osoba koje su zaposlene u skladu s odredbama Zakona o radu. Obuhvat ovim pravom u pogledu zaposlenih osoba usklađen je sa međunarodnim standardima ljudskih prava u ovoj oblasti. Zakonom nisu utvrđeni posebni uvjeti za ostavarivanje prava.

Obuhvat ovim pravom u pogledu zaposlenih osoba usklađen je sa međunarodnim standardima ljudskih prava.

b) Porodijsko odsustvo za majke

U Zakon je utvršteno da majke za vrijeme trudnoće, porođaja i njege djeteta imaju pravo na porodijsko odsustvo u trajanju od jedne godine neprekidno. Na osnovu nalaza ovlaštenog liječnika, žena može da otpočne porodijsko odsustvo 28 dana prije očekivanog datuma porođaja. Utvrđeno je da žena može koristiti kraće porodijsko odsustvo, ali ne kraće od 42 dana poslije porođaja. Analizirajući ovo pravo u odnosu na utvrđene standarde, ombudsmeni zaključuju da je postojeće rješenje u potpunosti usklađeno sa svim analiziranim obavezama Bosne i Hercegovine, s obzirom na to da je duže od 14 sedmica, te da je utvrđen minimalni period trajanja porodijskog odsustva.

Postojeće rješenje porodijskog odsustva usklađeno je s obavezama BiH.

c) Odsustvo prije poroda iz medicinskih razloga

Zakonom je utvrđeno da žena može da otpočne porodijsko odsustvo 28 dana prije očekivanog datuma porođaja, ukoliko postoje opravdani medicinski razlozi, koji se cijene na osnovu nalaza ovlaštenog liječnika, a što je u skladu s analiziranim obavezama u BiH.

d) Roditeljsko odsustvo za očeve

Ovim Zakonom pravo na roditeljsko odsustvo nije utvrđeno, već je isključivo regulirano pitanje porodijskog odsustva. Zbog toga, otac djeteta, odnosno usvojitelj, može da koristi pravo samo u slučaju smrti majke, ako majka napusti dijete ili ako je, iz opravdanih razloga, spriječena da koristi to pravo.

Neophodno je zakonom urediti porodijsko odsustvo kao isključivo pravo majke i roditeljsko odsustvo kao pravo oba roditelja.

²⁴ Zakon o radu („Službene novine Federacije BiH”, broj: 43/99, 32/00 i 29/03).

Iako ne postoji jasan standard kojim se utvrđuje potreba reguliranja roditeljskog odsustva za očeve, ombudsmani smatraju da trenutno rješenje nije u potpunosti usaglašeno sa principom nediskriminacije, te smatraju da je neophodno zakonom urediti porodiljsko odsustvo kao isključivo pravo majke i roditeljsko odsustvo kao pravo oba roditelja. Na ovaj način bi se, također, doprinijelo usaglašavanju pristupa ovom pravu na teritoriju čitave BiH, s obzirom na to da je Zakonom o radu RS i Zakonom o radu u institucijama BiH već uveden institut prenosivog roditeljskog odsustva.

e) Naknada za vrijeme trajanja porodiljskog / roditeljskog odsustva za zaposlene

Zakonom o radu utvrđeno je pravo na naknadu plaće za vrijeme korištenja porodiljskog odsustva. Zakonom je utvrđeno pravo na naknadu plaće i ukoliko zaposlenik radi pola radnog vremena. Zakon o radu nije definirao sadržinu ovog prava, već je blanketnom odredbom uputio na njegovo korištenje „u skladu sa zakonom”. U dijelu koji se odnosi na zakone koji uređuju oblast socijalne zaštite, ovo pitanje će biti dodatno obrazloženo, te će ombudsmani u tom dijelu dati ocjenu usklađenosti sa standardima ljudskih prava.

f) Zaštita radnog mjesta i zabrana diskriminacije

Najvećim dijelom ovo poglavlje i čitav Zakon u relevantnim odredbama uređuje zaštitu radnog mjesta i zabranu diskriminacije. Utvrđena je opća zabrana diskriminacije, a utvrđeni su i specifični mehanizmi zaštite od nepovoljnog postupanja zbog trudnoće i/ili korištenja roditeljskog odsustva. Utvrđena je zabrana diskriminacije na osnovu spola, podijeljen je teret dokazivanja, te je određeno da izuzeci mogu da postoje samo kod stvarnih i određujućih kriterija i radi provedbe afirmativnih mjera.

Zakonom o radu, utvrđeni standardi u oblasti zaštite radnog mjesta i zabrane diskriminacije, u skladu su sa međunarodnim standardima ljudskih prava.

U oblasti specifičnih mehanizama zaštite od nepovoljnog postupanja zbog trudnoće i/ili korištenja roditeljskog odsustva, utvrđena je zabrana odbijanja zaposlenja ili otkazivanja ugovora o radu ženi zbog njene trudnoće. Korištenje porodiljskog odsustva ne smatra se prekidom ugovora o radu, te osobe, koje koriste porodiljsko odsustvo, imaju pravo povratka na radno mjesto.

Ombudsmani ocjenjuju da su, u oblasti zaštite radnog mjesta i zabrane diskriminacije, Zakonom o radu utvrđeni standardi u skladu sa međunarodnim standardima ljudskih prava.

g) Zdravstvena zaštita na radu i zaštita majki koje doje

Zdravstvena zaštita na radu uređena je ovim Zakonom u sljedećim oblastima: zabranjen je rad ženama u rudnicima, mogućnost raspoređivanja žene na drugo radno mjesto za vrijeme trudnoće, odnosno za vrijeme dojenja, ako je to u interesu njenog zdravstvenog stanja koje je utvrdio ovlašteni liječnik, bez smanjenja plaće, i uz njen pristanak, rad na pola radnog vremena, odsustvo u toku radnog vremena radi dojenja, mogućnost da majka djeteta koristi odsustvo u slučaju smrti djeteta, te rad na pola radnog vremena u slučaju rođenja djeteta sa težim smetnjama u razvoju.

Zakonom o radu, utvrđeni standardi u oblasti zdravstvene zaštite na radu i zaštite majki koje doje, u skladu su sa međunarodnim standardima ljudskih prava.

Ombudsmani ocjenjuju da su, u oblasti zdravstvene zaštite na radu i zaštite majki koje doje, Zakonom o radu utvrđeni standardi u skladu sa međunarodnim standardima ljudskih prava.

4.3.4. Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite žrtava rata i zaštite porodica sa djecom Federacije BiH i odgovarajući kantonalni propisi

Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite žrtava rata i zaštite porodica sa djecom Federacije BiH i odgovarajućim kantonalnim propisima uređeno je pitanje visine naknade plaće za vrijeme trajanja porodiljskog odsustva, odnosno pitanje naknade za majke koje nisu u radnom odnosu ili ne ispunjavaju uvjete za ostvarivanje prava koja se odnose na trajanje statusa zaposlene osobe.

S obzirom na to da je Ustavom Federacije BiH vođenje socijalne politike u zajedničkoj nadležnosti Federacije BiH i kantona, i nadležnost za uređivanje pitanja naknade za vrijeme trajanja porodiljskog odsustva i novčana pomoć za vrijeme trudnoće i porođaja žene – majke koja nije u radnom odnosu, podijeljena je između Federacije BiH i kantona u Federaciji BiH. Kao posljedica podijeljene nadležnosti, ovo pitanje je uređeno jednim entitetskim i 10 kantonalnih zakona.

Nadležnost za vođenje socijalne politike podijeljena je između Federacije BiH i deset kantona.

Osnove ovih prava utvrđene su Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom Federacije BiH u oblasti zaštite porodica sa djecom. U kontekstu zaštite zaposlenih osoba koje, u skladu sa Zakonom o radu, ostvaruju naknadu plaće za vrijeme korištenja porodiljskog odsustva, ovim Zakonom²⁵ je propisano da se naknada utvrđuje u postotku od ostvarene plaće u periodu od šest mjeseci prije porođaja, valorizirane po osnovu rasta plaća na području kantona u tom periodu. Ovim Zakonom se ne uređuje koji procent će se smatrati adekvatnim, već se reguliranje ovog procenta prepušta kantonima.

Zakonom je propisano da se naknada utvrđuje u procentu od ostvarene plaće u periodu od šest mjeseci prije porođaja, valorizirane po osnovu rasta plaća na području kantona u tom periodu.

Ombudsmani primjećuju da je ovim Zakonom utvrđen pristup koji je baziran na standardima u oblasti ljudskih prava, međutim, također primjećuju da je federalni zakonodavac propustio da definira minimalni procent, koji bi morao da iznosi najmanje 66% od ostvarene plaće.

Federalni zakonodavac propustio je da definira minimalni procent, koji bi morao da iznosi najmanje 66% od ostvarene plaće.

4.3.5. Stanje u kantonima Federacije BiH

Kako bi se u što većoj mjeri analiziralo stanje u kantonima u Federaciji BiH, analizu stanja na terenu ombudsmani su obavili tako što su prikupili podatke putem dostavljenih upita/upitnika upućenih Ministarstvu rada i socijalne politike Federacije BiH i kantonalnim ministarstvima u oblasti socijalne zaštite.

U skladu sa postojećim ustavnim uređenjem za potrebe ovog Specijalnog izvještaja, stanje u kantonima Federacije BiH je posmatrano iz ugla usklađenosti pravnog okvira sa standardima koji se odnose na obuhvat pravom, uvjete za ostvarivanje prava, iznos naknade, iznos naknade za zaposlene osobe, te pitanje adekvatnosti naknade za nezaposlene žene ili one žene koje ne ispunjavaju uvjet dužine zaposlenja. Upitnikom su, također, traženi podaci koji se odnose na broj korisnica u radnom odnosu i broj nezaposlenih korisnica prava, te iznosi koji se isplaćuju.

²⁵ Član 93. Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite žrtava rata i zaštite porodica sa djecom Federacije BiH.

a) Tuzlanski kanton

Prava iz oblasti zaštite majke i materinstva na području Tuzlanskog kantona (u daljnjem tekstu: TK) regulirana su Zakonom o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodica sa djecom TK.²⁶

Dijelom Zakona koji se odnosi na zaštitu porodica sa djecom utvrđena su prava za zaposlene i nezaposlene majke, odnosno druge osobe u radnom odnosu za vrijeme odsustvovanja s posla, radi trudnoće, porođaja i njege djeteta, i to:

- dodatak na djecu;
- naknada umjesto plaće ženi – majci, odnosno drugoj osobi u radnom odnosu, za vrijeme dok odsustvuje s posla radi trudnoće, porođaja i njege djeteta;
- novčana pomoć za vrijeme trudnoće i porođaja ženi – majci, odnosno drugoj osobi koja nije u radnom odnosu;
- jednokratna pomoć za opremu novorođenog djeteta;
- pomoć u prehrani djeteta do šest mjeseci i dodatna ishrana za majke - dojilje;
- posebni psihosocijalni tretman bračnih drugova koji žele djecu, i trudnicama;
- smještaj djece, uz osiguranu ishranu u ustanovama predškolskog odgoja;
- osiguranje jednog obroka u vrijeme nastave u školama osnovnog obrazovanja;
- prioritet u školovanju učenika i studenata;
- prioritet u zapošljavanju.

Prava iz ovog Zakona ostvaruju se kod nadležnog organa općine na čijem području osoba i porodica imaju prebivalište, odnosno boravište u posljednjih šest mjeseci.

Iznos naknade za zaposlene osobe

U skladu s ovim Zakonom, naknada plaće utvrđuje se u iznosu od 90% ostvarene prosječne plaće korisnika u periodu od šest mjeseci prije porođaja, ili u iznosu od 55% prosječne plaće ostvarene u istom periodu, ako je to za korisnika povoljnije, s tim što naknada plaće ne može biti veća od prosječne plaće. Naknada plaće iz stava 1. bit će valorizirana svaka tri mjeseca, sa rastom prosječne plaće većim od 5%, s tim da naknada ne može biti niža od 55% prosječne plaće.

Ovim Zakonom je također utvrđeno da naknadu plaće obračunava i isplaćuje korisniku iz svojih sredstava poslodavac, kod kojeg je korisnik naknade u radnom odnosu. Taj iznos mu, na zahtjev, refundira Ministarstvo za rad i socijalnu politiku TK, uz propisanu dokumentaciju i rješenje mjesnog nadležnog centra za socijalni rad.

Iznos naknade za nezaposlene osobe

Novčana pomoć za vrijeme trudnoće i porođaja, žena - majka koja nije u radnom odnosu, odnosno otac djeteta u slučaju smrti majke, ako majka napusti dijete, ili ako je majka iz opravdanih razloga spriječena da koristi ovo pravo, ili usvojitelj ili stratelj koji nije u radnom odnosu, utvrđena je u mjesečnom iznosu od 15% prosječne plaće.

Pored toga, nezaposlene osobe mogu ostvariti i druge naknade iz oblasti zaštite porodica sa djecom, kao što je to: jednokratnu pomoć za opremu novorođenog djeteta, te pravo na pomoć u prehrani djeteta do šest mjeseci i dodatak na ishranu za majke dojilje, imaju nezaposlene majke porodilje. Jednokratna pomoć za opremu novorođenog djeteta ostvaruje se u iznosu

²⁶ „Službene novine Tuzlanskog kantona”, broj: 5/12 i 7/14.

od 20% prosječne plaće, a pravo na ovu pomoć imaju porodice, čiji mjesečni prihod po članu domaćinstva ne prelazi iznos od 25% prosječne plaće. Pravo na pomoć u prehrani djeteta do šest mjeseci i dodatak na ishranu za majke dojilje imaju nezaposlene majke porodilje, čiji ukupan prihod po članu domaćinstva ne prelazi 25% prosječne plaće.

U Tuzlanskom kantonu, oblast zaštite porodica sa djecom svrstana je u ostale oblike socijalne zaštite, koji se finansiraju u skladu sa posebnim odlukama Vlade Kantona i naspram ekonomske moći Kantona.

Ministarstvo za rad, socijalnu politiku i povratak Tuzlanskog kantona dostavilo je Instituciji ombudsmana informaciju o isplati dječijeg dodatka i porodijskih naknada na području Tuzlanskog kantona za period od 2012. do 2014. godine. Ministarstvo je ukazalo na poteškoće u oblasti zaštite porodica sa djecom, koje su vezane za kašnjenje u isplatama po osnovu ostvarenih prava, zbog nedovoljnih prihoda u budžetu Tuzlanskog kantona.

I pored činjenice da je, naprimjer, u 2012. godini, pravo na naknadu umjesto plaće ženi - majci, odnosno drugoj osobi u radnom odnosu za vrijeme dok odsustvuje sa posla radi trudnoće, porođaja i njege djeteta, ostvarilo 1160 korisnica, u ukupnom iznosu od 8.171.288,98 KM, samo 2.466.844,80 KM je refundirano poslodavcima tokom 2012., dok su ostala sredstva isplaćena zaključno sa martom 2014. godine.

Pored toga, Ministarstvo je ukazalo na Odluku Vlade TK da se za sljedeća prava neće vršiti isplata pomoći:

- jednokratna pomoć za opremu novorođenog djeteta, u visini od 20% prosječne plaće;
- novčana pomoć za nezaposlene majke porodilje u visini od 15% prosječne plaće za period do godine dana djeteta;
- pomoć nezaposlenim majkama porodiljama u prehrani djeteta do 6 mjeseci starosti, u visini od 10% prosječne plaće;
- smještaj djece, uz osiguranu ishranu, u ustanovama predškolskog odgoja - subvencija ukupnih troškova naspram ukupne ekonomske situacije u porodici;
- osiguranje jednog obroka u vrijeme nastave u školama osnovnog obrazovanja za porodice u stanju socijalne potrebe.

Nalaz i mišljenje Institucije ombudsmana za Tuzlanski kanton

Ombudsmani konstatiraju da su prava, koja su utvrđena u Zakonu o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodica sa djecom TK,²⁷ usklađena sa standardima ljudskih prava.

Prava utvrđena Zakonom su usklađena sa standardima ljudskih prava. Postoje kašnjenja u refundiranju sredstava poslodavcima.

Ombudsmani sa zabrinutošću konstatiraju da postoje kašnjenja u refundiranju sredstava poslodavcima, s obzirom na to da takva kašnjenja (koja su duža i od godinu dana) mogu da dovedu u pitanje održivost poslodavaca, a posebno malih preduzeća. To se posebno odnosi na samostalna preduzeća, u kojima je jedina zaposlena osoba također korisnica prava na naknadu za vrijeme nezaposlenosti.

Ombudsmani, s izuzetnom zabrinutošću, konstatiraju da Vlada Tuzlanskog kantona, donošenjem Odluke kojom se neće vršiti isplata pomoći u skladu sa Zakonom, **krši ljudska prava nezaposlenih majki porodilja i prava djece**, koja su utvrđena Općom deklaracijom

²⁷ „Službene novine Tuzlanskog kantona”, broj: 5/12 i 7/14.

o ljudskim pravima, Konvencijom o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, Konvencijom o pravima djeteta, Međunarodnim sporazumom o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima i Evropskom socijalnom poveljom (revidirana), Ustavom Bosne i Hercegovine, Ustavom Federacije Bosne i Hercegovine i Ustavom Tuzlanskog kantona, te izražavaju zabrinutost zbog činjenice da Vlada, svojom Odlukom derogira primjenu prava koja su utvrđena Zakonom, što dovodi u pitanje zakonitost i ustavnost takve Odluke.

Donošenjem Odluke, kojom se neće vršiti isplata pomoći u skladu sa Zakonom, krše se ljudska prava nezaposlenih majki porodilja i prava djece, te narušava princip zakonitosti, jer se aktima niže pravne snage mijenja Zakon.

U nedostatku standarda koji bi, za područje Bosne i Hercegovine, definirao pitanje adekvatnosti sredstava, odnosno pravo svake osobe na životni standard, dovoljan za njega samog i njegovu porodicu, ombudsmeni nisu u mogućnosti da ocijene da li su sredstva, koja su osigurana kao novčana pomoć za nezaposlene majke, odnosno porodice, adekvatna. Istovremeno, ombudsmeni pozivaju vlasti Tuzlanskog kantona da periodično razmatraju da li je podrška porodicama sa djecom bazirana na stvarnim potrebama njihovih domaćinstava, kako bi se osiguralo pravo svake osobe na životni standard, dovoljan za njega samog i njegovu porodicu.

Zvanični statistički podaci pokazuju da je u Tuzlanskom kantonu, u 2012. godini rođeno ukupno 4.587 djece, a prema podacima dostavljenim Instituciji ombudsmana, u istoj godini je pravo ostvarilo 1160 zaposlenih porodilja. Kako podaci o broju nezaposlenih porodilja koje su ostvarile novčanu pomoć nisu dostavljeni, ombudsmeni ne mogu izvesti zaključak o broju žena koje nisu nikako obuhvaćene pravom.

Ombudsmeni, također, konstatiraju da je pravo na porodiljsku / roditeljsku naknadu utvrđeno samo za ženu - majku u radnom odnosu, bez mogućnosti da otac djeteta u radnom odnosu koristi ovo pravo, te poziva Tuzlanski kanton da uvede model prenosivog prava na roditeljsko odsustvo od strane oba roditelja djeteta, nakon 14 sedmica od rođenja djeteta, do punih 12 mjeseci.

b) Hercegovačko-neretvanski kanton

U Hercegovačko-neretvanskom kantonu (u daljnjem tekstu: HNK) nisu doneseni propisi koji reguliraju prava u oblasti zaštite porodica sa djecom. Ipak, bitno je spomenuti da je Ministarstvo zdravstva, rada i socijalne zaštite HNK pripremlilo tekst Zakona o zaštiti porodica sa djecom HNK i uputilo ga Stručnoj službi Vlade HNK u daljnu proceduru.

Naknade koje se isplaćuju

Vlada HNK je donijela Odluku, na osnovu koje se isplaćuje jednokratna novčana pomoć za opremu novorođenog djeteta u iznosu od 400,00 KM za svako novorođeno dijete. Zahtjev za priznavanje prava na jednokratnu pomoć podnosi se nadležnom centru za socijalni rad, ili nadležnoj službi, prema mjestu prebivališta roditelja.

Godina	Broj jednokratnih pomoći	Ukupan godišnji iznos u KM
2012.	1875	750.000,00 KM
2013.	1662	664.800,00 KM
2014. (do juna 2014.)	612	246.800,00 KM

Tabela 1: Broj jednokratnih pomoći koje su isplaćene od 2012. godine do juna 2014. godine

Nalaz i mišljenje Institucije ombudsmana za Hercegovačko-neretvanski kanton

Ombudsmani, s izuzetnom zabrinutošću, konstatiraju da HNK, propuštanjem da uredi oblast zaštite porodica sa djecom, krši ljudska prava majki porodilja i prava djece, utvrđena Općom deklaracijom o ljudskim pravima, Konvencijom o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, Konvencijom o pravima djeteta, Međunarodnim sporazumom o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima i Evropskom socijalnom poveljom (revidirana), Ustavom Bosne i Hercegovine, Ustavom Federacije Bosne i Hercegovine i Ustavom Hercegovačko-neretvanskog kantona.

Propuštanjem Kantona da uredi oblast zaštite porodica sa djecom, krše se ljudska prava majki porodilja i prava djece.

Ombudsmani konstatiraju da se jednokratna pomoć ne može smatrati naknadom za vrijeme trajanja porodiljskog / roditeljskog odsustva za zaposlene majke, niti se može smatrati podrškom ili socijalnom pomoći, koja je adekvatna za neometan oporavak majke i razvoj djeteta u odnosu na njihove stvarne potrebe.

Ombudsmani pozivaju Vladu i Skupštinu HNK da, bez odlaganja, pristupe uređivanju ove oblasti u skladu s ustavnom nadležnošću i u skladu sa standardima ljudskih prava.

Podaci za HNK, za 2013. godinu, pokazuju da je broj žena, koje nisu ostvarile pravo ni po kojem osnovu, otprilike 169, a imajući u vidu da je u ovom Kantonu rođeno 1.831 dijete, a u istoj godini pravo na jednokratnu pomoć ostvarile su 1.662 žene.

c) Bosansko-podrinjski kanton

Prava iz oblasti zaštite majke i materinstva na području Bosansko-podrinjskog kantona (u daljnjem tekstu: BPK) uređena su Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom²⁸ (u daljnjem tekstu: Zakon).

Zakonom se propisuje da su osnovna prava, koja ostvaruju porodice sa djecom, sljedeća:

- dodatak na djecu;
- naknada, umjesto plaće ženi – majci u radnom odnosu, za vrijeme dok odsustvuje s posla radi trudnoće, porođaja i njege djeteta;
- novčana pomoć za vrijeme trudnoće i porođaja žene - majke koja nije u radnom odnosu;
- jednokratna pomoć za opremu novorođenog djeteta;
- pomoć u prehrani djeteta do šest mjeseci i dodatna ishrana za majke - dojilje;
- posebni psihosocijalni tretman bračnih drugova koji žele djecu, i trudnica;
- smještaj djece, uz osiguranu ishranu, u ustanovama predškolskog odgoja;
- osiguranje jednog obroka u vrijeme nastave u školama osnovnog obrazovanja;
- školarine učenicima i stipendije i studentima.

Postupak za ostvarivanje prava iz ovog Zakona vodi i o zahtjevima odlučuje Centar za socijalni rad, odnosno nadležna općinska služba, prema mjestu prebivališta podnosioca zahtjeva.

Iznos naknade za zaposlene osobe

Zaposlene porodilje ostvaruju pravo na naknadu umjesto plaće, u iznosu od 80% od plaće ostvarene u periodu od 6 mjeseci prije porođaja, s tim da takva naknada ne može biti manja od 60% od prosječne plaće ostvarene u prethodnoj godini. Naknada se isplaćuje za vrijeme trajanja porodiljskog odsustva, od dana stupanja na porodiljsko odsustvo, a na osnovu nalaza ovlaštenog liječnika, te ostvarivanje prava na naknadu traje dok postoje uvjeti za korištenje ovog prava.

28 „Službene novine Bosansko-podrinjskog kantona Goražde”, broj: 10/00, 5/03, 5/05,3/08, 2/13,12/13 i 4/14.

Poslodavac je obavezan, na temelju rješenja Centra za socijalni rad, odnosno nadležne općinske službe za socijalnu zaštitu, kojim se priznaje pravo na naknadu umjesto plaće za vrijeme porodiljskog odsustva, korisniku prava izvršiti obračun naknade plaće i isplatiti po isteku svakog kalendarskog mjeseca, uz obračun i uplatu svih propisanih doprinosa i poreza, bez obzira na to da li vrši isplatu plaće redovno ostalim zaposlenicima. Centar za socijalni rad izvršit će povrat isplaćenih sredstava poslodavcu za naknadu plaće u roku od 30 dana od dana prijema kompletnog zahtjeva za povrat sredstava, sa priloženim dokazima o izvršenoj uplati. Sredstva za isplate porodiljskih naknada izdvajaju se iz kantonalnog budžeta.

Godina	Broj korisnica
2011.	60
2012.	105
2013.	149

Tabela 2: Tabela prikaz broja zaposlenih korisnica, za period od 2011. do 2013. godine

Iznos naknade za nezaposlene osobe

Zakonom, koji je na snazi u BPK, i nezaposlene porodilje, pod uvjetima propisanim Zakonom, ostvaruju pravo na novčanu pomoć za vrijeme trudnoće i porođaja u visini od 25% (149,50KM) od prosječne plaće u Kantonu ostvarene u prethodnoj godini, u periodu od 12 mjeseci od dana porođaja. Tabela prikazuje broj nezaposlenih porodilja za period od 2011. do 2013. godine.

Za novorođeno treće, četvrto i peto dijete, roditelju pripada pravo na novčanu naknadu u mjesečnom iznosu od po 40% od prosječne plaće u Kantonu, bez obzira na imovinski cenzus. Ovo pravo se ostvaruje pod uvjetom da prvo, drugo i dijete za koje se podnosi zahtjev, žive u zajedničkom domaćinstvu sa podnosiocem zahtjeva i da imaju prijavljeno prebivalište na području BPK najmanje pet godina prije podnošenja zahtjeva.

Godina	Broj korisnica
2011.	122
2012.	111
2013.	110

Tabela 3: Broj nezaposlenih korisnica, za period od 2011. do 2013. godine

Nalaz i mišljenje Institucije ombudsmana za Bosansko-podrinjski kanton

Ombudsmani konstatiraju da su prava, koja su utvrđena u Zakonu o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom, usklađena sa standardima ljudskih prava, posebno u pogledu visine naknade za vrijeme trajanja porodiljskog / roditeljskog odsustva za zaposlene porodilje. Ombudsmani sa zadovoljstvom konstatiraju da se, prema informacijama koje su prikupljene od strane Vlade BPK, naknade isplaćuju redovno, bez značajnih kašnjenja.

U nedostatku standarda koji bi, za područje Bosne i Hercegovine, definirao pitanje adekvatnosti sredstava, odnosno pravo svake osobe na životni standard, dovoljan za njega samog i njegovu porodicu, ombudsmani nisu u mogućnosti da ocijene da li su sredstva koja su osigurana kao novčana pomoć za nezaposlene majke, odnosno

Prava su usklađena sa standardima ljudskih prava, posebno u pogledu visine naknade za vrijeme trajanja porodiljskog/roditeljskog odsustva za zaposlene porodilje. Naknade se isplaćuju redovno, bez značajnih kašnjenja.

porodice, adekvatna. Istovremeno, ombudsmeni pozivaju vlasti BPK da periodično razmatraju da li je podrška porodicama sa djecom bazirana na stvarnim potrebama njihovih domaćinstava, kako bi se osiguralo pravo svake osobe na životni standard, dovoljan za njega samog i njegovu porodicu.

Ombudsmeni sa zadovoljstvom konstatiraju da porodice sa troje ili više djece na području BPK ostvaruju veću naknadu, s obzirom na to da postoji opravdana pretpostavka da porodice sa troje ili više djece imaju veće stvarne potrebe. Ombudsmeni pozivaju Bosansko-podrinjski kanton da razmotri opravdanost uvjeta prebivališta od pet godina za pristup ovom pravu, odnosno da osigura da svi uvjeti ne budu ograničavajući kada je u pitanju osiguravanje prava svake osobe na životni standard, dovoljan za njega samog i njegovu porodicu.

Prema zvaničnim podacima, u Bosansko-podrinjskom kantonu je, u 2012. godini, rođeno 216 djece, a taj broj je jednak broju žena koje su ostvarile pravo (zaposlene i nezaposlene), što ukazuje na to da su sve žene bile obuhvaćene pravom.

Ombudsmeni konstatiraju da je pravo na porodijsku / roditeljsku naknadu utvrđeno samo za ženu - majku u radnom odnosu, bez mogućnosti da otac djeteta u radnom odnosu koristi ovo pravo, te pozivaju *Bosansko-podrinjski kanton* da uvede model prenosivog prava na roditeljsko odsustvo od strane oba roditelja djeteta, nakon 14 sedmica od rođenja djeteta, do punih 12 mjeseci.

d) Srednjobosanski kanton

Prava iz oblasti zaštite majke i materinstva na području Srednjobosanskog kantona (u daljnjem tekstu: SBK) uređena su u Zakonu o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodica sa djecom²⁹ i drugim propisima i aktima.

Zakonom su taksativno nabrojana prava koja ostvaruju porodice sa djecom, i to kako slijedi:

- dječiji doplatak;
- naknada, umjesto plaće ženi - majci koja je u radnom odnosu, za vrijeme dok odsustvuje s posla zbog trudnoće, porođaja i njege djeteta;
- novčana pomoć za vrijeme trudnoće i porođaja žene - majke koja nije u radnom odnosu;
- jednokratna pomoć za opremu novorođenčeta;
- pomoć u ishrani djeteta do šest mjeseci, i dodatna ishrana za majke - dojilje;
- posebni psihosocijalni tretman trudnica i bračnih partnera koji žele djecu;
- smještaj djece, uz osiguranu ishranu, u ustanove predškolskog odgoja;
- osiguranje jednog obroka u vrijeme nastave u školama osnovnog obrazovanja;
- školarine za učenike i stipendije za studente;
- organizirani odmor i rekreacija.

Prava propisana Zakonom ostvaruju se preko Centra za socijalni rad, odnosno druge nadležne ustanove, prema mjestu prebivališta korisnika. Novčana davanja se isplaćuju redovno na račune centara za socijalni rad ili na lične bankovne račune korisnika prava iz budžeta Kantona i jednim dijelom iz budžeta Federacije BiH.

²⁹ „Službene novine Srednjobosanskog kantona”, broj: 10/05, 2/06.

Iznos naknade za zaposlene osobe

U skladu sa Zakonom o socijalnoj zaštiti Srednjobosanskog kantona, zaposlene majke porodilje ostvaruju pravo na naknadu za vrijeme dok odsustvuju sa posla za vrijeme trudnoće, porođaja i njege djeteta, u trajanju od godinu dana. Iznos naknade se obračunava u visini od 50% prosječne mjesečne plaće, koju je porodilja ostvarila u periodu od šest mjeseci prije porođaja.

Iznos naknade za nezaposlene osobe

Nezaposlene porodilje imaju pravo na jednokratnu novčanu pomoć po osnovu porođaja, u visini 35% prosječne plaće ostvarene u Kantonu u prethodnoj godini, a koja trenutno iznosi 244,00 KM³⁰ i pravo na jednokratnu pomoć za opremu djeteta u istom iznosu. Pravo na jednokratne pomoći imaju porodilje koje ostvare pravo na dječiji doplatak. Dječiji doplatak iznosi 5,5% prosječne plaće u Kantonu ostvarene za prethodnu godinu, i trenutno iznosi 31,00 KM po djetetu.

Pravo	2012.	2013.	2014.
dječiji doplatak	1.616	1.700	1.719
naknada porodiljama	485	455	464

Tabela 4: Broj korisnica prava, za period od 2012. do 2014. godine u SBK

Nalaz i mišljenje Institucije ombudsmana za Srednjobosanski kanton

Ombudsmani konstatiraju da prava, koja su utvrđena u Zakonu o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom, **nisu u potpunosti usklađena sa standardima ljudskih prava**, posebno u pogledu visine naknade za vrijeme trajanja porodiljskog / roditeljskog odsustva za zaposlene porodilje, s obzirom na to da iznos naknade nije usaglašen sa standardom od 2/3 ostvarene plaće.

Prava nisu u potpunosti usklađena sa standardima ljudskih prava, posebno u pogledu visine naknade za zaposlene porodilje. Jednokratna naknada nezaposlenim majkama ne može se smatrati adekvatnom.

Također, ombudsmani ističu posebnu zabrinutost u pogledu ostvarivanja prava nezaposlenih majki u SBK na životni standard, dovoljan za majku i njenu porodicu, s obzirom na to da se jednokratna naknada nakon poroda ne može smatrati adekvatnom. Ombudsmani zbog toga zaključuju da SBK krši ljudska prava nezaposlenih majki u pogledu prava na posebnu zaštitu majkama, za razumno vrijeme prije i poslije rođenja djece.

U ovom Kantonu je, u 2013. godini, rođeno 2.184 djece, a za istu godinu, podaci koji su dostavljeni Instituciji ombudsmana, pokazuju da je pravo na naknadu ostvarilo 455 zaposlenih žena. Instituciji ombudsmana nisu dostavljeni podaci o broju nezaposlenih porodilja koje su ostvarile pravo na jednokratnu novčanu pomoć, zbog čega se ne može izvesti zaključak o broju žena koje nisu obuhvaćene ovim pravom.

Ombudsmani konstatiraju da je pravo na porodiljsku / roditeljsku naknadu utvrđeno samo za ženu - majku u radnom odnosu, bez mogućnosti da otac djeteta u radnom odnosu koristi ovo pravo, te pozivaju SBK da uvede model prenosivog prava na roditeljsko odsustvo od strane oba roditelja djeteta, nakon 14 sedmica od rođenja djeteta, do punih 12 mjeseci.

30 Akt Ministarstva zdravstva i socijalne politike Srednjobosanskog kantona, od 6. augusta 2014. godine.

e) Unsko-sanski kanton

Prava iz oblasti zaštite majke i materinstva na području Unsko-sanskog kantona (u daljnjem tekstu: USK) uređena su Zakonom o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodica sa djecom³¹ (u daljnjem tekstu: Zakon).

Zakonom su taksativno nabrojana prava koja ostvaruju porodice sa djecom, i to kako slijedi:

- Dodatak za djecu;
- Naknada plaće ženi - majci u radnom odnosu, za vrijeme dok odsustvuje sa posla radi trudnoće, porođaja i njege djeteta;
- Novčana pomoć za vrijeme trudnoće i porođaja djeteta žene - majke koja nije u radnom odnosu;
- Jednokratna novčana pomoć za opremu za novorođeno dijete;
- Pomoć u prehrani djeteta do 6 mjeseci, i dodatna ishrana majke - dojilje;
- Poseban psihosocijalni tretman bračnih drugova koji žele djecu, i trudnica;
- Smještaj djece, uz osiguranu ishranu, u ustanovama predškolskog odgoja;
- Osiguranje jednog obroka u vrijeme nastave u školama osnovnog obrazovanja;
- Školarine za učenike i stipendije i za studente.

Centri za socijalni rad i/ili općinske službe za poslove socijalne zaštite, prva su adresa u traženju i ostvarivanju prava iz domena socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica s djecom.

Iznos naknade za zaposlene osobe

Naknada plaće utvrđuje se u iznosu od 50% prosječne plaće ostvarene u periodu od šest mjeseci prije porođaja, a valorizirane po osnovu rasta plaća na području Kantona u tom periodu. Navedeni iznos utvrđuje se u postupku za svaku ženu - majku posebno, s tim da ne može biti manji od 50% prosječne plaće ostvarene na području Kantona u prethodnoj godini. U slučaju refundiranja naknade plaće, Zakonom je propisano da će refundaciju novčanih sredstava, po podnesenom zahtjevu, izvršiti Centar za socijalni rad, nakon doznačenih sredstava nadležnog Ministarstva.

Godina	Broj korisnica	Ukupan iznos budžetskih sredstava
2012.	481	2.810 702.00 KM
2013.	461	1.929 487.00 KM
2014.	431	nije dostavljen podatak

Tabela 5: Broj korisnica u periodu od 2012. do 2014. godine, kao i ukupan iznos budžetskih sredstava planiran za ovu namjenu

Instituciji ombudsmana je dostavljena informacija da je posljednja refundacija naknada poslodavcima kasnila preko pola godine, s obzirom na to da se isplata svih obaveza USK, pa tako i naknada za porodilje i ostale korisnike socijalne zaštite, vrši u skladu sa raspoloživim sredstvima.

Iznos naknade za nezaposlene osobe

Nezaposlene žene porodilje imaju pravo na novčanu pomoć za vrijeme trudnoće i nakon porođaja, koja se ostvaruje u vidu jednokratne pomoći u iznosu od 100,00 KM.

³¹ „Službeni glasnik Unsko-sanskog kantona”, broj: 5/00, 7/01 i 11/14.

Nalaz i mišljenje Institucije ombudsmana za Unsko-sanski kanton

Ombudsmani konstatiraju da prava, koja su utvrđena u Zakonu o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodica sa djecom, **nisu u potpunosti usklađena sa standardima ljudskih prava**, posebno u pogledu visine naknade za vrijeme trajanja porodijskog / roditeljskog odsustva za zaposlene porodilje, s obzirom na to da iznos naknade nije usaglašen sa standardom od 2/3 ostvarene plaće.

Ombudsmani sa zabrinutošću konstatiraju da postoje kašnjenja u refundiranju sredstava poslodavcima, s obzirom na to da takva kašnjenja mogu da dovedu u pitanje održivost poslodavaca, a posebno malih preduzeća. To se posebno odnosi na samostalna preduzeća, u kojima je jedina zaposlena osoba također korisnica prava na naknadu za vrijeme nezaposlenosti.

Također, ombudsmani ističu posebnu zabrinutost u pogledu ostvarivanja prava nezaposlenih majki u USK na životni standard, dovoljan za majku i njenu porodicu, s obzirom na to da se jednokratna naknada nakon poroda, u iznosu od 100,00 KM, ne može smatrati adekvatnom. Ombudsmani zbog toga zaključuju da USK krši ljudska prava nezaposlenih majki u pogledu prava na posebnu zaštitu majkama za razumno vrijeme, prije i poslije rođenja djece.

Prava nisu u potpunosti usklađena sa standardima ljudskih prava. Postoje kašnjenja u refundiranju sredstava poslodavcima. Jednokratna naknada nezaposlenim majkama u iznosu od 100,00 KM ne može se smatrati adekvatnom.

U ovom Kantonu je, u 2013. godini, rođeno 2.174 djece, a za istu godinu podaci, koji su dostavljeni Instituciji ombudsmana, pokazuju da je pravo na naknadu ostvarila 461 zaposlena žena. Instituciji ombudsmana nisu dostavljeni podaci o broju nezaposlenih porodilja koje su ostvarile pravo na jednokratnu novčanu pomoć, zbog čega se ne može izvesti zaključak o ukupnom broju žena koje nisu obuhvaćene ovim pravom.

Ombudsmani konstatiraju da je pravo na porodijsku / roditeljsku naknadu utvrđeno samo za ženu - majku u radnom odnosu, bez mogućnosti da otac djeteta u radnom odnosu koristi ovo pravo, te pozivaju *USK* da uvede model prenosivog prava na roditeljsko odsustvo od strane oba roditelja djeteta, nakon 14 sedmica od rođenja djeteta, do punih 12 mjeseci.

f) Kanton Sarajevo

U Kantonu Sarajevo, oblast zaštite porodica sa djecom regulirana je Zakonom o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodica sa djecom³² i podzakonskim aktima: Uredbom o subvencioniranju troškova boravka djece u predškolskim ustanovama na području Kantona Sarajevo,³³ Uredbom o visini koeficijenta za obračun prosječne neto plaće ostvarene u Kantonu Sarajevo³⁴ i Naredbom o iznosima po Zakonu o socijalnoj zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodica sa djecom.³⁵

Zakonom su propisana sljedeća prava, koja ostvaruju porodice sa djecom:

- dodatak na djecu;
- naknada, umjesto plaće ženi - majci u radnom odnosu, za vrijeme dok odsustvuje sa posla radi trudnoće, porođaja i njege djeteta;
- novčana pomoć za vrijeme trudnoće i porođaja žene - majke koja nije u radnom odnosu;
- jednokratna pomoć za opremu novorođenog djeteta;

32 „Službene novine Kantona Sarajevo”, broj: 16/02, 2/06, 21/06, 17/10, 26/12, 15/13, 18/14 i 25/14.

33 „Službene novine Kantona Sarajevo”, broj: 23/02.

34 „Službene novine Kantona Sarajevo”, broj: 20/14.

35 „Službene novine Kantona Sarajevo”, broj: 27/14.

- pomoć u prehrani djeteta do šest mjeseci, i dodatna ishrana za majku - dojilju;
- smještaj djece, uz osiguranu ishranu, u ustanovama predškolskog odgoja;
- osiguranje jednog obroka u vrijeme nastave u školama osnovnog obrazovanja;
- školarine za učenike i stipendije za studente.

Zakonom je propisano da poslove iz oblasti socijalne zaštite u prvom stepenu obavlja Javna ustanova Kantonalni centar za socijalni rad Sarajevo, putem službi socijalne zaštite. Za obavljanje poslova uprave iz oblasti zaštite civilnih žrtava rata i oblasti zaštite porodice sa djecom u prvom stepenu, općinski načelnik organizira službu za upravu, u skladu sa propisom Vlade Kantona, kojim se određuje organizacija općinskih službi za upravu.

Prava po ovom Zakonu ne mogu ostvariti osobe koje nisu državljani Bosne i Hercegovine, kao ni osobe koje nemaju prebivalište najmanje godinu dana u Kantonu Sarajevo, ukoliko ovim Zakonom nije drugačije propisano.

Iznos naknade za zaposlene osobe

U skladu sa Naredbom o iznosima po Zakonu o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodica sa djecom, visina naknade umjesto plaće - ženi majci u radnom odnosu za vrijeme dok odsustvuje sa posla radi trudnoće, porođaja i njege djeteta, a koja je najmanje 12 mjeseci prije odlaska na porodiljsko odsustvo imala zaključen ugovor o radu ili rješenje o zasnivanju radnog odnosa i prijavu na obavezno osiguranje po osnovu radnog odnosa, iznosi 360,00 KM (60% od prosječne plaće).

Naknada ženi, koja je manje od 12 mjeseci prije odlaska na porodiljsko odsustvo imala zaključen ugovor o radu ili rješenje o zasnivanju radnog odnosa i prijavu na obavezno osiguranje po osnovu radnog odnosa, iznosi 180,00 KM (30% od prosječne plaće). Na navedene iznose iz kantonalnog budžeta se majkama – ženama uplaćuju doprinosi za penzijsko i invalidsko osiguranje i osiguranje od nezaposlenosti i izmiruju poreske obaveze, u skladu sa Zakonom.

Iznos naknade za nezaposlene osobe

U Kantonu Sarajevo, pravo na novčanu pomoć za vrijeme trudnoće, porođaja i njege djeteta, ostvaruju i majke porodilje koje nisu u radnom odnosu, ukoliko ispunjavaju propisane uvjete u skladu sa Zakonom, u iznosu od 180,00 KM, a koja se isplaćuje u periodu od godinu dana od dana porođaja.

Uplata novčanih naknada svim korisnicama vrši se u skladu sa dinamikom izvršenja svih drugih, Zakonom propisanih, obaveza, koje su vezane za budžet Kantona Sarajevo, a do sada je isplata vršena u roku od najkasnije četrdeset dana od dana isteka mjeseca za koji se naknada prima.

Nalaz i mišljenje Institucije ombudsmana za Kanton Sarajevo

Ombudsmani konstatiraju da prava, koja su utvrđena u Zakonu o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodica sa djecom, **nisu usklađena sa standardima ljudskih prava**, posebno u pogledu visine naknade za vrijeme trajanja porodiljskog / roditeljskog odsustva za zaposlene porodilje, s obzirom na to da iznos naknade nije usaglašen sa standardom od 2/3 ostvarene plaće. Opredjeljenje Kantona Sarajevo da procent naknade bude vezan za prosječnu plaću nije u skladu sa standardima

Prava nisu usklađena sa standardima ljudskih prava, posebno u pogledu visine naknade za vrijeme trajanja porodiljskog/roditeljskog odsustva za zaposlene porodilje. Zabrinutost zbog činjenice da je procent naknade vezan za prosječnu plaću.

ljudskih prava, s obzirom na to da će majke, koje ostvaruju veću plaću u odnosu na prosječnu plaću, primati naknadu koja može biti značajno niža od 2/3 plaće, koju je zaposlena majka ostvarivala.

U nedostatku standarda koji bi, za područje Bosne i Hercegovine, definirao pitanje adekvatnosti sredstava, odnosno pravo svake osobe na životni standard, dovoljan za njega samog i njegovu porodicu, ombudsmani nisu u mogućnosti da ocijene da li su sredstva, koja su osigurana kao novčana pomoć za nezaposlene majke, odnosno porodice, adekvatna. Istovremeno, ombudsmani pozivaju vlasti Kantona Sarajevo da periodično razmatraju da li je podrška porodicama sa djecom bazirana na stvarnim potrebama njihovih domaćinstava, kako bi se osiguralo pravo svake osobe na životni standard, dovoljan za njega samog i njegovu porodicu.

Ombudsmani sa zabrinutošću konstatiraju da Kanton Sarajevo krši pravo zaposlenih majki koje nisu državljanke Bosne i Hercegovine, s obzirom na to da ne postoji legitimno opravdanje za različit tretman zaposlenih u odnosu na njihovo državljanstvo. Ombudsmani pozivaju Kanton Sarajevo da, bez odlaganja, omogući ostvarivanje prava i jednakih mogućnosti svih zaposlenih majki, bez obzira na njihovo državljanstvo.

Uvjet prebivališta od najmanje godinu dana, u pristupu pravima, može neopravdano isključiti majke koje su zadnjih godinu dana promijenile prebivalište, a koje su u ranijem mjestu prebivališta bile zaposlene.

Ombudsmani također konstatiraju da uvjet prebivališta od najmanje godinu dana, u pristupu pravima iz oblasti zaštite majke i materinstva, može neopravdano isključivati majke koje su u zadnjih godinu dana promijenile prebivalište, a koje su i u ranijem mjestu prebivališta bile zaposlene.

Ombudsmani ne mogu zaključiti koliko je porodilja u Kantonu Sarajevo uvedeno u pravo u skladu sa zakonskim odredbama, s obzirom na to da nisu dostavljeni podaci o broju zaposlenih i nezaposlenih porodilja koje su ostvarile pravo na naknadu.

Ombudsmani konstatiraju da je pravo na porodiljsku / roditeljsku naknadu utvrđeno samo za ženu - majku u radnom odnosu, bez mogućnosti da otac djeteta u radnom odnosu koristi ovo pravo, te pozivaju Kanton Sarajevo da uvede model prenosivog prava na roditeljsko odsustvo od strane oba roditelja djeteta, nakon 14 sedmica od rođenja djeteta, do punih 12 mjeseci.

g) Posavski kanton

Posavski kanton nema propise kojima se bliže uređuju naknade ženi - majci u radnom odnosu za vrijeme odsustva sa posla radi trudnoće i porođaja, te o isplati dječijeg doplatka.

Pravo, koje mogu ostvariti porodilje u ovom Kantonu, jeste pravo na porodiljsku naknadu nezaposlenim majkama na način i u postupku određenom Odlukom Vlade Kantona.³⁶

Isplate porodiljskih naknada nezaposlenim majkama vrše se redovno na njihove tekuće račune u trajanju od šest mjeseci, u iznosu od 150,00 KM mjesečno.

Prema podacima Ministarstva zdravstva, rada i socijalne politike, prava na porodiljsku naknadu ostvarilo je, u 2012. godini, 150 nezaposlenih majki, a u 2013. godini, 128 nezaposlenih majki.

³⁶ „Narodne novine Županije posavske”, broj: 2/05, 8/06 i 06/11.

Nalaz i mišljenje Institucije ombudsmana za Posavski kanton

Ombudsmani, s izuzetnom zabrinutošću, konstatiraju da Posavski kanton, propuštanjem da uredi oblast zaštite porodica sa djecom, **krši ljudska prava majki porodilja i prava djece**, koja su utvrđena Općom deklaracijom o ljudskim pravima, Konvencijom o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, Konvencijom o pravima djeteta, Međunarodnim sporazumom o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima i Evropskom socijalnom poveljom (revidirana), Ustavom Bosne i Hercegovine, Ustavom Federacije Bosne i Hercegovine.

Posavski kanton, propuštanjem da uredi oblast zaštite porodica sa djecom, krši ljudska prava porodilja i prava djece.

U nedostatku standarda koji bi, za područje Bosne i Hercegovine, definirao pitanje adekvatnosti sredstava, odnosno pravo svake osobe na životni standard, dovoljan za njega samog i njegovu porodicu, ombudsmani nisu u mogućnosti da ocijene da li su sredstva, koja su osigurana kao novčana pomoć za nezaposlene majke, odnosno porodice, adekvatna.

Istovremeno, ombudsmani pozivaju vlasti Posavskog kantona da periodično razmatraju da li je podrška porodicama sa djecom bazirana na stvarnim potrebama njihovih domaćinstava, kako bi se osiguralo pravo svake osobe na životni standard, dovoljan za njega samog i njegovu porodicu.

Zbog toga, ombudsmani pozivaju Vladu i Skupštinu Posavskog kantona da, bez odlaganja, pristupe uređivanju ove oblasti, u skladu s ustavnom nadležnošću, i u skladu sa standardima ljudskih prava.

Prema dostupnim statističkim podacima, u 2013. godini, u ovom Kantonu je rođeno 167 djece, a pravo na naknadu za nezaposlene porodilje ostvarilo je 128 žena, što znači da je izvan ovog prava ostalo 39 žena.

h) Zeničko-dobojski kanton

Prava iz oblasti zaštite majke i materinstva na području Zeničko-dobojskog kantona (u daljnjem tekstu: ZDK) regulirana su Zakonom o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodica sa djecom.³⁷

U dijelu koji se odnosi na zaštitu porodica sa djecom, Zakonom su utvrđena prava za zaposlene i nezaposlene majke, i to:

- dodatak na djecu;
- naknade, umjesto plaće ženi - majci u radnom odnosu za vrijeme dok odsustvuje sa posla, radi trudnoće, porođaja i njege djeteta;
- novčana pomoć za vrijeme trudnoće i porođaja žene – majke koja nije u radnom odnosu;
- jednokratna pomoć za opremu novorođenog djeteta; i
- pomoć u prehrani djeteta do šest mjeseci, i dodatna ishrana za majke – dojilje.

Nezaposlene, samohrane majke – porodilje, za vrijeme trudnoće, porođaja i do uzrasta djeteta do godinu dana, mogu ostvariti pravo na zdravstvenu zaštitu, ako nisu osigurane po drugom osnovu.

Prava iz Zakona mogu ostvariti osobe, odnosno porodice, koje imaju prebivalište, odnosno boravište na području Kantona.

Nezaposlene porodilje mogu ostvariti pravo na novčanu pomoć za vrijeme trudnoće i porođaja, jednokratnu pomoć za opremu novorođenog djeteta i pomoć u prehrani djeteta do 6 mjeseci,

³⁷ „Službene novine Zeničko-dobojskog kantona”, broj: 13/07 i 13/11.

i dodatnu ishranu za majke – dojilje, pod uvjetima da imaju prijavljeno prebivalište, odnosno boravište na području ZDK i da mjesečni prihodi domaćinstva, ostvareni u periodu od šest mjeseci, koja prethode mjesecu u kome je podnesen zahtjev za ostvarivanje prava na novčanu pomoć, ne prelaze iznos od 50% od prosječne plaće ZDK.

Iznos naknade za zaposlene osobe

Zaposlene porodilje na području ZDK, za vrijeme porodiljskog odsustva ostvaruju pravo na naknadu plaće u iznosu od 80% prosječne plaće, koju je korisnica ostvarila u periodu od 6 mjeseci prije početka korištenja odsustva zbog porođaja, s tim da takva naknada ne može biti manja od 200,00 KM, niti veća od prosječne i posljednje objavljene neto plaće ZDK, koja je za oktobar 2012. godine iznosila 724,83 KM, a za oktobar 2013. godine 736,00 KM.

Godina	Broj porodilja	Ukupan iznos utrošenih budžetskih sredstava
2012.	1.012	7.526.340,29KM
2013.	1.023	7.489.606,78KM

Tabela 6: Broj porodilja koje su, u 2012. i 2013. godini, ostvarile pravo na porodiljsku naknadu i ukupan iznos utrošenih budžetskih sredstava u toku kalendarske godine

Iznos naknade za nezaposlene osobe

Prema Zakonu, nezaposlene porodilje mogu ostvariti pravo na novčanu pomoć za vrijeme trudnoće i porođaja pod uvjetima da imaju prijavljeno prebivalište, odnosno boravište na području Kantona, i da mjesečni prihodi domaćinstva, ostvareni u periodu od šest mjeseci koji prethode mjesecu u kojem je podnesen zahtjev za ostvarivanje prava na novčanu pomoć, ne prelaze iznos od 50% od prosječne plaće u ZDK. Pod istim uvjetima, nezaposlene porodilje mogu ostvariti tri prava, i to:

1. Novčanu pomoć za vrijeme trudnoće i porođaja;
2. Jednokratnu pomoć za opremu novorođenog djeteta; i
3. Pomoć u prehrani djeteta do 6 mjeseci, i dodatnu ishranu za majke – dojilje.

Novčana pomoć nezaposlenim porodiljama je, u 2013. godini, isplaćivana prema Uputstvu Ministarstva za rad, socijalnu politiku i izbjeglice ZDK, u iznosu od 10%, od 135,00 KM.

Godina	Broj porodilja	Iznos jednokratne novčane naknade	Ukupan iznos utrošenih budžetskih sredstava
2012.	1.057		606.133,79KM
2013.	1.154	135,00 KM	554.625,95KM

Tabela 7: Broj nezaposlenih porodilja koje su, u 2012. i 2013. godini, ostvarile pravo na porodiljsku naknadu i iznos utrošenih budžetskih sredstava za ovu namjenu

Pravo na jednokratnu pomoć za opremu novorođenog djeteta, u skladu sa Zakonom Kantona, ostvaruje se u iznosu od 15% od prosječne plaće Kantona.

Pomoć u prehrani djeteta do 6 mjeseci ostvaruje se u šest mjesečnih rata, tako što se iznos pomoći određuje u visini od 10% od prosječne plaće u ZDK.

Zbog nedovoljnog iznosa sredstava u budžetu Kantona, tokom 2013. i 2014. godine, naknade su isplaćivane u umanjenom iznosu, u skladu s *Uputstvom o načinu utvrđivanja i trebovanja novčanih naknada korisnicima prava iz socijalne zaštite i zaštite porodica sa djecom*. Naknada plaće je isplaćivana umanjena za 10%, dok je naknada za nezaposlene isplaćivana u iznosu koji je umanjen za 19,81%. Za pomoć u prehrani djeteta, isplaćivana je naknada u umanjenom iznosu za oko 32,15%.

Nalaz i mišljenje Institucije ombudsmana za Zeničko-dobojski kanton

Ombudsmeni konstatiraju da su prava, koja su utvrđena u Zakonu o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodica sa djecom, u velikoj mjeri usklađena sa standardima ljudskih prava. Međutim, također konstatiraju da se utvrđivanjem maksimuma za isplatu naknade zaposlenim majkama, bez posebnog opravdanja, ova prava ograničavaju.

U nedostatku standarda koji bi, za područje Bosne i Hercegovine, definirao pitanje adekvatnosti sredstava, odnosno pravo svake osobe na životni standard, dovoljan za njega samog i njegovu porodicu, ombudsmeni nisu u mogućnosti da ocijene da li su sredstva, koja su osigurana kao novčana pomoć za nezaposlene majke, odnosno porodice, adekvatna. Istovremeno, ombudsmeni pozivaju vlasti ZDK da periodično razmatraju da li je podrška porodicama sa djecom bazirana na stvarnim potrebama njihovih domaćinstava, kako bi se osiguralo pravo svake osobe na životni standard, dovoljan za njega samog i njegovu porodicu.

Prava su u velikoj mjeri usklađena sa standardima ljudskih prava. Utvrđivanjem maksimuma za isplatu naknade zaposlenim majkama, prava se ograničavaju. Postoje kašnjenja u isplati naknada.

Ombudsmeni sa zabrinutošću konstatiraju da postoje kašnjenja u isplati naknada, koje su utvrđene Zakonom, te izražavaju zabrinutost zbog činjenice da Ministarstvo za rad, socijalnu politiku i izbjeglice ZDK, svojim Upustvom derogira primjenu prava koja su utvrđena Zakonom, što dovodi u pitanje zakonitost i ustavnost takvog Uputstva.

Prema dostupnim statističkim podacima, u ovom Kantonu je, u 2013. godini, rođeno 3.416 djece, a pravo na porodiljsku naknadu ostvarilo je 2080 žena, što znači da je izvan prava ostalo 1.336 žena.

Ombudsmeni konstatiraju da je pravo na porodiljsku / roditeljsku naknadu utvrđeno samo za ženu - majku u radnom odnosu, bez mogućnosti da otac djeteta u radnom odnosu koristi ovo pravo, te pozivaju *Zeničko-dobojski kanton* da uvede model prenosivog prava na roditeljsko odsustvo od strane oba roditelja djeteta, nakon 14 sedmica od rođenja djeteta, do punih 12 mjeseci.

i) Zapadnohercegovački kanton

Prava iz oblasti zaštite majke i materinstva na području Zapadnohercegovačkog kantona (u daljnjem tekstu: ZHK) regulirana su Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom.³⁸

U dijelu koji se odnosi na zaštitu porodica sa djecom, Zakonom su utvrđena sljedeća prava:

- dodatak na djecu;
- naknada, umjesto plaće ženi - majci u radnom odnosu, za vrijeme dok odsustvuje s posla radi trudnoće, porođaja i njege djeteta;
- novčana pomoć za vrijeme trudnoće i porođaja žene - majke koja nije u radnom odnosu;
- jednokratna pomoć za opremu novorođenog djeteta;
- poseban psihosocijalni tretman bračnih drugova, koji žele djecu, i trudnica;
- smještaj djece, uz osiguranu ishranu, u ustanovama predškolskog odgoja;
- školarine za učenike i stipendije za studente.

³⁸ „Narodne novine ZHK”, broj: 16/01, 11/02, 4/04,9/05 i 21/12.

Naknada, umjesto plaće ženi - majci u radnom odnosu, utvrđuje se:

- za prvih šest mjeseci, u procentu od 80% od njene ostvarene plaće, na koju su plaćani doprinosi u periodu od šest mjeseci prije porođaja;
- za drugih šest mjeseci u fiksnom iznosu koji Vlada Kantona utvrđuje odlukom.

Za ovu namjenu, u 2013. godini, obračunata su sredstva u iznosu od 553.700,00 KM za 432 roditelja. Zbog nedovoljnih sredstava na poziciji za isplatu porodiljskih naknada u 2013. godini, sredstva nisu redovno isplaćivana, kao ni za 2014. godinu za izvanradni odnos i opremu novorođenog djeteta. Ostatak potrebnih sredstava, u iznosu od 740.381,23 KM, teretit će budžet za 2014. godinu.

Godina	Broj korisnica	Ukupan iznos utrošenih budžetskih sredstava
2013.	432	553.700,00 KM

Tabela 8: Broj zaposlenih porodilja koje su u 2013. godini ostvarile pravo na porodiljsku naknadu, i iznos utrošenih budžetskih sredstava za ovu namjenu

Iznos naknade za nezaposlene osobe

Žene – majke, koje nisu u radnom odnosu, ostvaruju novčanu pomoć u iznosu od 100,00 KM mjesečno u trajanju od šest mjeseci, a sredstva se isplaćuje preko Ministarstva finansija ZHK.

Za svako novorođeno dijete, na području Kantona isplaćuje se jednokratna novčana pomoć za opremu, u iznosu od 300,00 KM za žene - majke koje su u radnom odnosu, a 500,00 KM za žene - majke koje nisu u radnom odnosu.

Nalaz i mišljenje Institucije ombudsmana za Zapadnohercegovački kanton

Ombudsmani konstatiraju da su prava, koja su utvrđena u Zakonu o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom, u velikoj mjeri usklađena sa standardima ljudskih prava.

U nedostatku standarda koji bi, za područje Bosne i Hercegovine, definirao pitanje adekvatnosti sredstava, odnosno pravo svake osobe na životni standard, dovoljan za njega samog i njegovu porodicu, ombudsmani nisu u mogućnosti da ocijene da li su sredstva, koja su osigurana kao novčana pomoć za nezaposlene majke, odnosno porodice, adekvatna. Istovremeno, ombudsmani pozivaju vlasti ZHK da periodično razmatraju da li je podrška porodicama sa djecom bazirana na stvarnim potrebama njihovih domaćinstava, kako bi se osiguralo pravo svake osobe na životni standard, dovoljan za njega samog i njegovu porodicu.

Prava su u velikoj mjeri usklađena sa standardima ljudskih prava. Postoje kašnjenja u isplati naknada.

Ombudsmani sa zabrinutošću konstatiraju da postoje kašnjenja u isplati naknada, koja su utvrđena Zakonom, što dovodi u pitanje adekvatnost prava na posebnu zaštitu majkama za razumno vrijeme, prije i poslije rođenja djece.

Prema statističkim podacima, u ovom Kantonu je, u 2013. godini, rođeno 773 djece, a pravo na porodiljsku naknadu ostvarile su 432 zaposlene porodilje. Instituciji ombudsmana nisu dostavljeni podaci o broju nezaposlenih porodilja koje su ostvarile pravo na naknadu, zbog čega se ne može izvesti zaključak o ukupnom broju žena koje uopće nisu uvedene u pravo.

Ombudsmani konstatiraju da je pravo na porodiljsku / roditeljsku naknadu utvrđeno samo za ženu - majku u radnom odnosu, bez mogućnosti da otac djeteta u radnom odnosu koristi ovo

pravo, te *poziva ZHK* da uvede model prenosivog prava na roditeljsko odsustvo od strane oba roditelja djeteta, nakon 14 sedmica od rođenja djeteta, do punih 12 mjeseci.

j) Kanton 10

Kanton 10 nema zakon kojim se bliže uređuju naknade ženi - majci u radnom odnosu za vrijeme odsustva sa posla radi trudnoće i porođaja, te o isplati dječijeg doplatka. Prava na naknadu zaposlenim i nezaposlenim majkama utvrđena su Odlukom o pravima na naknade ženama – majkama.³⁹

Iznos naknade za zaposlene osobe

Prema novoj Odluci, za vrijeme odsutnosti sa posla radi trudnoće, porođaja i njege djeteta, visina naknade plaće utvrđuje se u iznosu 100% od ostvarene plaće u mjesecu koji je prethodio odlasku na porodiljsko odsustvo. Utvrđena naknada ne može biti manja od najniže zagarantirane neto plaće, odnosno veća od prosječne plaće na području Federacije BiH. Pravo na naknadu umjesto plaće, korisnica prava ostvaruje sve dok koristi porodiljsko odsustvo, a najduže jednu godinu.

Godina	Broj korisnica	Ukupan iznos utrošenih budžetskih sredstava
2012.	-	698.260,76 KM
2013.	122	698.260,76 KM

Tabela 9: Broj zaposlenih porodilja koje su u 2013. godini ostvarile pravo na porodiljsku naknadu, i iznos utrošenih budžetskih sredstava za ovu namjenu, u 2012. i 2013. godini

Iznos naknade za nezaposlene osobe

U skladu s Odlukom o pravu na novčanu naknadu ženama - majkama koje nisu u radnom odnosu, ili su u radnom odnosu manje od mjesec dana, i pravu na jednokratnu naknadu za opremu novorođenčeta, novina je da jednokratna naknada iznosi 300,00 KM, a novčana naknada iznosi 100,00 KM, od dana rođenja, do navršene godine dana starosti djeteta.

Isplate jednokratnih porodiljskih naknada za 2013. godinu iznosile su oko 274.600,00 KM. Isplate korisnicama vršene su redovno, svakih mjesec dana, a problemi i poteškoće u vezi sa redovnom isplatom pojavili su se u 2014. godini.

Nalaz i mišljenje Institucije ombudsmana za Kanton 10

Ombudsmani žele izraziti posebnu zabrinutost zbog činjenice da Kanton 10 nema usvojen zakon, kojim bi bila uređena oblast zaštite porodica sa djecom, u skladu s Općom deklaracijom o ljudskim pravima, Konvencijom o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, Konvencijom o pravima djeteta, Međunarodnim sporazumom o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima i Evropskom socijalnom poveljom (revidirana), Ustavom Bosne i Hercegovine, Ustavom Federacije Bosne i Hercegovine i Ustavom Kantona 10. Uređivanje ove oblasti Odlukom, dovodi u pitanje pravnu sigurnost, kao dio principa vladavine prava, te ombudsmani pozivaju Vladu i Skupštinu Kantona 10 da, bez odlaganja, pristupe uređivanju ove oblasti u skladu sa Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom Federacije BiH, ustavnom nadležnošću, i u skladu sa standardima ljudskih prava.

Oblast zaštite porodica sa djecom nije uređena zakonom. Uređivanje ove oblasti Odlukom, dovodi u pitanje pravnu sigurnost.

³⁹ „Narodne novine Hercegbosanske županije”, broj: 1/13.

Istovremeno, ombudsmani konstatiraju da su prava, koja su utvrđena Odlukom o pravima na naknade ženama - majkama i Uputstvom za provedbu Odluke o pravima na naknadu ženi – majci, u velikoj mjeri usklađena sa standardima ljudskih prava. Ombudsmani, međutim, konstatiraju da se, utvrđivanjem maksimuma za isplatu naknade zaposlenim majkama, bez posebnog opravdanja, ograničavaju ova prava, odnosno dovodi u pitanje adekvatnost takve naknade za sve zaposlene majke.

Prava na naknadu porodiljama u velikoj su mjeri usklađena sa standardima ljudskih prava. Postoje kašnjenja u isplati naknada.

U nedostatku standarda koji bi, za područje Bosne i Hercegovine, definirao pitanje adekvatnosti sredstava, odnosno pravo svake osobe na životni standard, dovoljan za njega samog i njegovu porodicu, ombudsmani nisu u mogućnosti da ocijene da li su sredstva, koja su osigurana kao novčana pomoć za nezaposlene majke, odnosno porodice, adekvatna. Istovremeno, ombudsmani pozivaju vlasti Kantona 10 da periodično razmatraju da li je podrška porodicama sa djecom bazirana na stvarnim potrebama njihovih domaćinstava, kako bi se osiguralo pravo svake osobe na životni standard, dovoljan za njega samog i njegovu porodicu.

Ombudsmani sa zabrinutošću konstatiraju da postoje kašnjenja u isplati naknada, koja su utvrđena Odlukom, što dovodi u pitanje adekvatnost prava na posebnu zaštitu majkama za razumno vrijeme, prije i poslije rođenja djece.

U Kantonu 10 je, u 2013. godini, rođeno 429 djece, a prema podacima koji su dostavljeni Instituciji ombudsmana, u istoj godini pravo su ostvarile 122 zaposlene porodilje. Instituciji ombudsmana nisu dostavljeni podaci o broju nezaposlenih porodilja koje su ostvarile pravo na naknadu, zbog čega se ne može izvesti zaključak o ukupnom broju žena koje uopće nisu uvedene u pravo.

Ombudsmani konstatiraju da je pravo na porodiljsku / roditeljsku naknadu utvrđeno samo za ženu - majku u radnom odnosu, bez mogućnosti da otac djeteta u radnom odnosu koristi ovo pravo, te pozivaju Kanton 10 da uvede model prenosivog prava na roditeljsko odsustvo od strane oba roditelja djeteta, nakon 14 sedmica od rođenja djeteta, do punih 12 mjeseci.

4.3.6. Zapažanja Institucije ombudsmana na stanje u kantonima Federacije BiH

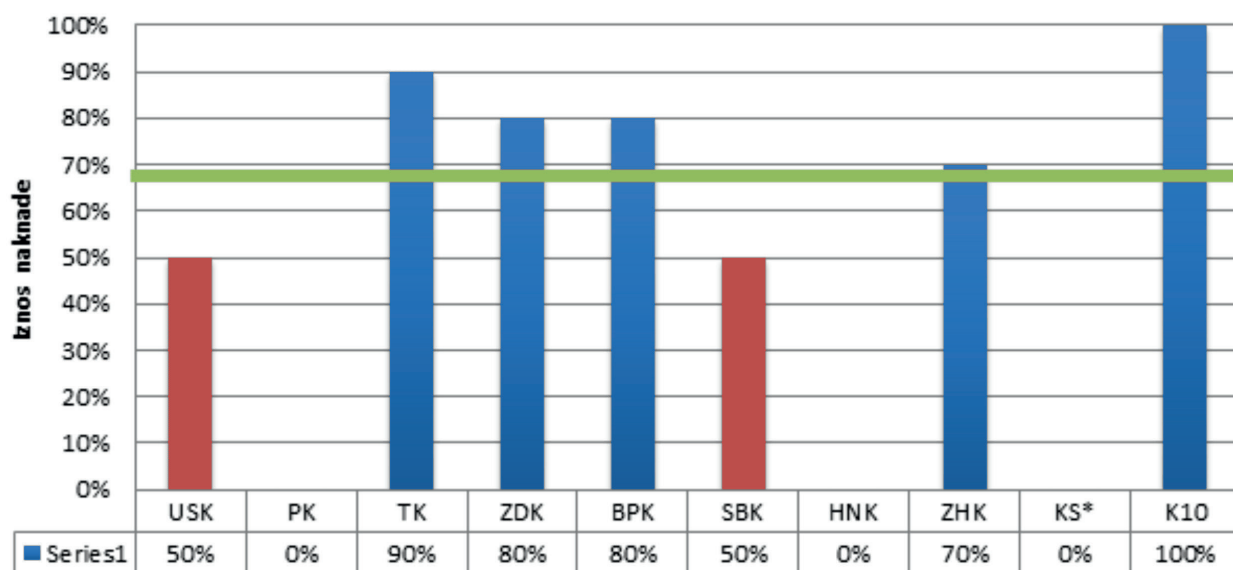
a) Iznos naknade za zaposlene korisnike naknade

Analizirajući iznose koji su utvrđeni kantonalnim propisima, ombudsmani sa zabrinutošću konstatiraju da su kantoni različito pristupili reguliranju iznosa naknade za vrijeme trajanja porodiljskog odsustva.

Ombudsmani konstatiraju da, iako su različita rješenja moguća u skladu s Ustavom Federacije BiH i ustavima kantona zbog podijeljene nadležnosti za utvrđivanje različitog nivoa naknade, trenutna rješenja ne osiguravaju dosljednu provedbu principa jednakosti pred zakonom, a posebno u onim kantonima u kojima nije osiguran minimalni standard od 66% naknade od ostvarene plaće.

Kantoni su različito pristupili reguliranju iznosa naknade za vrijeme trajanja porodiljskog odsustva. Trenutna rješenja ne osiguravaju dosljednu provedbu principa jednakosti pred zakonom.

Iznos naknade za zaposlene u odnosu na procenat plaće

Grafikon 1: Iznos naknade za zaposlene korisnike/ce po kantonima u odnosu na međunarodni standard, od minimalno 2/3 plaće

* Zakonom u Kantonu Sarajevo nije iskazana naknada u odnosu na iznos ostvarene plaće korisnica, te nije obuhvaćena ovim grafikonom

Ombudsmani konstatiraju da je, u Tuzlanskom, Zeničko-dobojskom, Bosansko-podrinjskom, Zapadnohercegovačkom kantonu i Kantonu 10, iznos naknade veći od standarda od 66%. Ombudsmani sa zabrinutošću konstatiraju da je, u Zapadnohercegovačkom kantonu i Kantonu 10, utvrđena gornja granica za naknadu, koja utvrđuje da naknada ne može biti veća od prosječne plaće u Federaciji BiH, čime se ograničava utjecaj navedenog rješenja za osobe koje ostvaruju prihode koji bi im, na osnovu općeg pravila, omogućili veći iznos naknade. Ovo rješenje nije u skladu s utvrđenim standardom od 66%.

Ombudsmani također konstatiraju da je, u Tuzlanskom i Zapadnohercegovačkom kantonu, utvrđeno pravo na jednokratnu novčanu pomoć za sve majke, pa i zaposlene majke, od 20% od prosječne plaće, odnosno 300,00 KM, što predstavlja praksu koja omogućava podršku porodicama u prvim danima nakon poroda majke i rođenja djeteta.

Ombudsmani sa zabrinutošću konstatiraju da je, u Unsko-sanskom i Srednjobosanskom kantonu, procent od 50% definiran Zakonom, ali nije definiran u skladu sa standardom od 66%. Ombudsmani istovremeno pozdravljaju rješenje u Unsko-sanskom kantonu, kojim se uređuje da naknada ne može biti manja od 50% prosječne plaće, čime je osigurana zaštita osoba čija je plaća manja od prosječne plaće u Kantonu.

Ombudsmani sa zabrinutošću konstatiraju da u Kantonu Sarajevo naknada nije utvrđena u odnosu na procent plaće osobe koja koristi naknadu za vrijeme porodijskog odsustva, nego u odnosu na prosječnu plaću u Kantonu (iznosi od 60% od prosječne plaće), što nije u skladu sa međunarodnim standardima, ali i u skladu sa Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom u Federaciji BiH (što dovodi u pitanje zakonitost navedenog rješenja).

Ombudsmani, sa posebnom zabrinutošću, upozoravaju na stanje u Posavskom kantonu i Hercegovačko-neretvanskom kantonu, u kojima naknada za vrijeme trajanja porodijskog odsustva uopće nije uređena. U Hercegovačko-neretvanskom kantonu se isplaćuje jednokratna naknada od 400,00 KM, međutim, ta naknada se ne može smatrati adekvatnom naknadom, jer nije izražena u procentu i njeno trajanje nije utvrđeno u skladu sa Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom Federacije BiH i međunarodnim standardima u oblasti ljudskih prava.

b) Naknada za nezaposlene majke ili one koje ne ispunjavaju uvjet dužine zaposlenja

Prava nezaposlenih majki regulirana su odredbama koje se tiču socijalne pomoći i zaštite, i u pravilu su vezane za podršku i socijalnu pomoć, koja je adekvatna za neometan oporavak majke i razvoj djeteta u odnosu na njihove stvarne potrebe. Ovo pravo pripada i zaposlenim majkama, koje ne ispunjavaju neke specifične uvjete za naknadu (ukoliko takvi uvjeti postoje).

Osnovno pravo, koje je utvrđeno Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom Federacije BiH, je novčana pomoć za vrijeme trudnoće i porođaja ženi - majci, odnosno drugoj osobi koja nije u radnom odnosu. Međutim, s obzirom na to da ovaj Zakon regulira i druga prava u kontekstu zaštite porodica sa djecom, ombudsmani primjećuju da i druga prava iz ovog Zakona također doprinose ostvarivanju prava na podršku i socijalnu pomoć, koja je adekvatna za neometan oporavak majke i razvoj djeteta. To se, prije svega, odnosi na pomoć u prehrani djeteta do šest mjeseci, i dodatnu ishranu za majke dojilje, posebni psihosocijalni tretman bračnih drugova koji žele djecu, i trudnica, smještaj djece, uz osiguranu ishranu, u ustanovama predškolskog odgoja, osiguranje jednog obroka u vrijeme nastave u osnovnim školama i školarine za učenike i stipendije za studente.

Propisima kantona bliže se uređuju uvjeti, način, postupak, organiziranje i finansiranje prethodno navedenih prava. Propisom kantona mogu se utvrditi i druga prava porodica sa djecom. Prava iz socijalne i dječije zaštite, prema postojećoj zakonskoj regulativi, finansiraju se isključivo iz budžeta kantona.

I u ovoj oblasti, ombudsmani sa zabrinutošću primjećuju da svi kantoni nisu regulirali sva prava u odnosu na prava zagarantirana Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom Federacije BiH. Zakoni u Posavskom i Hercegovačko-neretvanskom kantonu, te Kantonu 10, u velikoj mjeri ne definiraju prava iz ove oblasti. Ombudsmani, sa posebnom zabrinutošću, konstatiraju da zakoni u Posavskom i Hercegovačko-neretvanskom kantonu uopće ne definiraju pravo na novčanu pomoć za vrijeme trudnoće i porođaja ženi - majci, odnosno drugoj osobi koja nije u radnom odnosu, koje je osnovno pravo u kontekstu standarda ljudskih prava. Ombudsmani, također, konstatiraju da je u Kantonu 10 ovo pravo uređeno Odlukom Vlade, što u kontekstu pravne sigurnosti ne predstavlja optimalno rješenje, a posebno kada je u pitanju usklađenost sa Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom Federacije BiH.

Osnovna prava u skladu sa Zakonom FBiH/ pravima zagaraniranim kantonalnim zakonima	USK	PK	TK	ZDK	BPK	SBK	HNK	ZHK	KS	K10
Dječiji dodatak										
Finansijska naknada za nezaposlene majke tokom trudničkog i porodijskog bolovanja										
Jednokratna novčana pomoć za opremu za novorođenče										
Podrška za prehranu djece i dojilja										
Poseban psihosocijalni tretman supružnika koji žele imati djecu, i trudnica										
Smještaj djece u predškolskim ustanovama, uz uključenu prehranu										
Pružanje jednog obroka tokom trajanja nastave u osnovnim školama; stipendije i naknade za učenike i studente										
Stipendije i školarine za studente										
Više prava osigurano kantonalnim zakonom										

Legenda: polja označena sivom bojom odnose se na kantone koji su utvrdili prava u skladu sa Zakonom Federacije BiH

Grafikon 2: Osnovna prava u skladu sa Zakonom Federacije BiH/pravima zagaraniranim kantonalnim zakonima

Ombudsmani konstatiraju da je neophodno izvršiti usaglašavanje zakona u Posavskom i Hercegovačko-neretvanskom kantonu, te Kantonu 10, sa Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom Federacije BiH, kako bi se osiguralo dosljedno poštivanje principa vladavine prava i jednakosti pred Zakonom, a posebno kako bi se osigurala provedba obaveza u oblasti ljudskih prava, koje su sastavni dio Ustava BiH, Ustava Federacije BiH i ustava Posavskog i Hercegovačko-neretvanskog kantona, te Kantona 10.

Na osnovu podataka koji su prikupljeni od strane ombudsmana, primjetno je da je iznos finansijske naknade za nezaposlene majke tokom trudničkog i porodijskog bolovanja različito uređen. U nedostatku standarda koji bi, za područje Bosne i Hercegovine, definirao pitanje adekvatnosti sredstava, odnosno pravo svake osobe na životni standard, dovoljan za njega samog i njegovu porodicu, ombudsmani nisu u mogućnosti da ocijene da li su sredstva, koja su osigurana prema kantonalnim propisima, adekvatna.

Pored toga, iz odgovora koji su pribavljeni od strane kantonalnih ministarstava, može se primijetiti da se finansijska naknada za nezaposlene majke, tokom trudničkog i porodijskog bolovanja, isplaćuje bez obzira na finansijske prilike, te se ne može zaključiti da li se tom naknadom osigurava pravo na adekvatni životni standard.

S obzirom na to da, za potrebe ovog Izvještaja, nisu prikupljeni podaci o drugim oblicima socijalne pomoći za porodice sa djecom, ombudsmani nisu u mogućnosti da ocijene da li su ove naknade adekvatne. Ombudsmani konstatiraju da se, u određenim kantonima, dječiji doplatk isplaćuje na osnovu procjene mjesečnih prihoda po članu domaćinstva, i pozivaju kantonalne vlasti da osiguraju postepeno postizanje punog ostvarenja prava na adekvatni životni standard ovih porodica.

Ombudsmani konstatiraju da je neophodno osigurati da podrška porodicama sa djecom bude bazirana na stvarnim potrebama njihovih domaćinstava, kako bi se osiguralo pravo svake osobe na životni standard, dovoljan za njega samog i njegovu porodicu.

Ombudsmeni također pozivaju Vladu Federacije BiH i kantonalne vlade da definiraju pitanje adekvatnosti sredstava, odnosno prava svake osobe na životni standard, dovoljan za njega samog i njegovu porodicu, kako bi se osiguralo da i podrška iz oblasti zaštite majke i materinstva bude adekvatna.

c) Različiti modeli za isplatu naknada

Na osnovu prikupljenih podataka od strane kantonalnih ministarstava, ombudsmeni primjećuju da postoji nekoliko modela isplate naknada za nezaposlene i zaposlene osobe, koje koriste prava iz oblasti zaštite majke i materinstva. U ove modele ne ubrajaju se oni kantoni koji nisu uredili pitanja naknada, odnosno Hercegovinačko-neretvanski i Posavski kanton.

Šest kantona vrši isplatu naknada direktno korisnicima naknada, dok se u dva kantona refundacija isplaćene naknade vrši poslodavcima, koji imaju obavezu isplate naknade. U onim kantonima, u kojima se isplata naknada vrši putem ministarstava zdravlja ili ministarstava socijalne zaštite, bez prejudiciranja koje ministarstvo bi trebalo da bude nadležno za isplatu sredstava, ombudsmeni su stava da bi prava, koja proizilaze iz radnog odnosa, a posebno pravo na naknadu umjesto plaće za vrijeme trajanja porodiljskog odsustva, trebala biti vezana za doprinose koji se plaćaju iz doprinosa na plaću. S obzirom na to da su Zakonom o doprinosima („Službene novine Federacije BiH”, broj: 35/98, 54/00, 16/01, 37/01, 1/02, 17/06 i 14/08) predviđeni doprinosi za penzijsko i invalidsko osiguranje, za osnovno zdravstveno osiguranje i za osiguranje u slučaju nezaposlenosti, ombudsmeni smatraju da je neophodno osigurati da potrebni dio doprinosa bude osiguran za isplatu naknade za vrijeme trajanja porodiljskog odsustva.

Na osnovu prikupljenih podataka od strane kantonalnih ministarstava, ombudsmeni sa zabrinutošću konstatiraju da se naknade za nezaposlene i zaposlene osobe, koje koriste prava iz oblasti zaštite majke i materinstva, u određenim kantonima ne isplaćuju redovno, dok se neke naknade ne isplaćuju uopće. To posebno pogađa osobe kojima ova naknada predstavlja značajan, ili nekada jedini izvor sredstava nakon rođenja djeteta, ali i za poslodavce, kojima kašnjenje u refundiranju sredstava, može stvarati dodatne finansijske poteškoće.

Kantonalna ministarstva pravdaju kašnjenja isplate ovih sredstava ukupnom ekonomskom situacijom u kantonu, međutim ombudsmeni primjećuju da prioritet u isplati sredstava iz nadležnih budžeta moraju biti najugroženije kategorije stanovništva, te da se kašnjenja od nekoliko mjeseci nikako ne mogu smatrati adekvatnom naknadom.

Ombudsmeni sa zabrinutošću konstatiraju da kašnjenja u isplati naknada, i u refundiranju sredstava poslodavcima, predstavljaju kršenja ljudskih prava, s obzirom na to da je osnovna namjena prava na naknadu da osigura neometan oporavak majke nakon poroda i razvoj djeteta, što ne može biti ostvareno, ukoliko naknada nije pravovremena.

Ombudsmeni pozivaju Vladu Federacije BiH i kantonalne vlade da ispituju opravdanost rješenja prema kojem se isplata naknada vrši iz kantonalnih budžeta, s obzirom na to da je pravo naknade umjesto plaće za vrijeme trajanja porodiljskog odsustva, pravo koje proizilazi iz radnog odnosa, i ne bi trebalo biti vezano za prilive sredstava u budžet.

Ombudsmeni smatraju da bi optimalno rješenje predstavljalo kreiranje posebnog fonda za isplatu naknada, koji bi se finansirao iz doprinosa. Na osnovu dostupnih podataka, ombudsmeni konstatiraju da model Fonda za dječiju zaštitu, koji je uspostavljen u Republici Srpskoj, osigurava redovnu isplatu naknada, te predlaže Vladi Federacije BiH i kantonalnim vladama da ispituju primjenu ovog modela na području Federacije BiH.

PREPORUKE

1. Ombudsmani sa zadovoljstvom konstatiraju da prava, koja su utvrđena Zakonom o radu Federacije BiH, u velikoj mjeri osiguravaju provedbu međunarodnih standarda ljudskih prava u oblasti zaštite majke i materinstva za zaposlene korisnike/ce ovih prava, a posebno u pogledu obuhvata ovim pravom, dužine trajanja porodiljskog odsustva, zaštite radnog mjesta i zabrane diskriminacije, te zdravstvene zaštite na radu i zaštite majki koje doje.
2. Ombudsmani pozivaju vlasti Federacije BiH da zadrže ovaj nivo postignutih prava, koja su zagantirana Zakonom o radu u svim budućim intervencijama u ovoj oblasti.
3. Ombudsmani konstatiraju da je potrebno izvršiti usaglašavanje dijela Zakona o radu, na način da se uredi pravo na porodiljsko odsustvo kao isključivo pravo majke, i roditeljsko odsustvo kao pravo oba roditelja.
4. Ombudsmani pozivaju Vladu Federacije BiH i kantonalne vlade da ispitaju opravdanost rješenja, prema kojem se isplata naknada vrši iz kantonalnih budžeta, s obzirom na to da je pravo naknade umjesto plaće za vrijeme trajanja porodiljskog odsustva, pravo koje proizilazi iz radnog odnosa, i ne bi trebalo biti vezano za prilive sredstava u budžet.
5. Ombudsmani sa zabrinutošću konstatiraju da su različiti kantoni različito pristupili reguliranju iznosa naknade za vrijeme trajanja porodiljskog odsustva. Ombudsmani konstatiraju da, iako su različita rješenja moguća u skladu s Ustavom Federacije BiH i ustavima kantona zbog podijeljene nadležnosti za utvrđivanje različitog nivoa naknade, trenutna rješenja ne osiguravaju dosljednu provedbu principa jednakosti pred zakonom, a posebno u onim kantonima u kojima nije osiguran minimalni standard od 66% naknade od ostvarene plaće. Preporuke za pojedinačne kantone date su u dijelu analize stanja po kantonima.
6. Ombudsmani pozivaju Vladu Federacije BiH i vlade kantona da, u roku od 60 dana od dana prijema ovog Specijalnog izvještaja, dostave izvještaj o poduzetim aktivnostima i plan realizacije preporuka.

Lista grafikona i tabela

- Grafikon 1: Iznos naknade za zaposlene korisnice po kantonima u odnosu na međunarodni standard od minimalno 2/3 plaće
- Grafikon 2: Osnovna prava u skladu sa zakonom Federacije BiH / pravima zagwarantiranim kantonalnim zakonima
- Tabela 1: Broj jednokratnih pomoći koje su isplaćene od 2012. godine do juna 2014. godine
- Tabela 2: Tabela prikaz broja zaposlenih korisnica, za period od 2011. do 2013. godine
- Tabela 3: Broj nezaposlenih korisnica, za period od 2011. do 2013. godine
- Tabela 4: Broj korisnica prava, za period od 2012. do 2014. godine u SBK
- Tabela 5: Broj korisnica, od 2012. do 2014. godine, kao i ukupan iznos budžetskih sredstava planiran za ovu namjenu
- Tabela 6: Broj porodilja koje su, u 2012. i 2013. godini, ostvarile pravo na porodiljsku naknadu i ukupan iznos utrošenih budžetskih sredstava u toku kalendarske godine
- Tabela 7: Broj nezaposlenih porodilja koje su, u 2012. i 2013. godini, ostvarile pravo na porodiljsku naknadu, i iznos utrošenih budžetskih sredstava za ovu namjenu
- Tabela 8: Broj zaposlenih porodilja koje su, u 2013. godini, ostvarile pravo na porodiljsku naknadu, i iznos utrošenih budžetskih sredstava za ovu namjenu
- Tabela 9: Broj zaposlenih porodilja koje su, u 2013. godini, ostvarile pravo na porodiljsku naknadu, i iznos utrošenih budžetskih sredstava za ovu namjenu u 2012. i 2013. godini